

Kam za turistikou ?

Stručne o Stretave:

Obec Stretava leží v oblasti Východoslovenskej nížiny, v podoblasti Východoslovenská rovina, v centrálnej časti zemplínskeho regiónu pri ceste II. triedy č. 555 Michalovce – Pavlovce nad Uhom – Veľké Kapušany – Kráľovský Chlmec. V regióne zabezpečuje severo–južný dopravný ťah, ktorý komunikačne spája nielen južnú časť Zemplína s jeho strednou časťou a horným Zemplínom, ale v širších dopravných väzbách umožňuje tranzit medzi Maďarskom a Poľskom, resp. prostredníctvom cesty I/50 s Ukrajinou na východe a ostatným územím Slovenska a krajinami strednej a západnej Európy na západe.

Stretava je od centra okresného sídla Michalovce vzdialená 15 km, približne rovnako i od Veľkých Kapušian. Katastrálne územie hraničí na východe s najväčšou obcou michalovského okresu Pavlovcami nad Uhom na severovýchode s obcou Senné, na severozápade je to obec Palín, na západe obec Budkovce a na juhu obec Stretavka.

Záujmové územie je vzhľadom na bezprostredné väzby, tvorené predovšetkým ochrannými hrádzami a tokmi, ktoré sú navrhované ako prirodzené náučné a cykloturistické trasy, tvorené katastrálnymi územiami obcí Stretava, Stretavka a Senné. Perspektívne existujú možnosti rozšíriť tieto trasy na severe prepojením po hrádzi Čiernej vody so Zemplínskou šíravou a po hrádzi Laborca s Michalovcami.

Katastrálne územie obce Stretava:

Veľká časť katastrálneho územia obce Stretava leží na dobývacom priestore zemného plynu. Celá severná enkláva územia leží v chránenom ložiskovom území zemného plynu. Enormne veľký počet vrtov a sond pokrýva nielen k. ú. Stretavy, ale tiež širšieho územia Východoslovenskej nížiny. Južne od zastavanej časti obce Stretava je areál Zberného strediska plynu Stretava – podniku SPP, Nafta východ Michalovce. Tu ústi sieť potrubí vyťaženého plynu, odkiaľ po úprave vychádza plyn do distribučných vysokotlakových potrubí.

Výmera 770 ha k. ú. obce Stretava sa člení v súčasnej krajinnej štruktúre podľa využitia na:

Orná pôda	441 ha (58 %)	Prevažne meliorovaná
Lúky a pasienky	182 ha (14 %)	
Záhrady a sady	31 ha (4 %)	
Vodné plochy	45 ha (6 %)	
Zastavané plochy	48 ha (6 %)	
lesy	9 ha (1 %)	
Ostatné plochy	13 ha (2 %)	

V terénnej konfigurácii dominuje rovinatý povrch s nadmorskou výškou od 100 m n.m. do 104 m n.m. Prírodné krajinné typy sú:

- fluvialne roviny s hydromorfnými pôdami a vlhkomilnou až vodnou vegetáciou,
- zvlnené eolicko-fluvialne roviny so psamofytnou vegetáciou.

Pôdne pomery zodpovedajú geologickým pomerom a vyznačujú sa, tak ako v celej oblasti východoslovenskej nížiny, vysokým podielom ťažkých a veľmi ťažkých málo rozpustných pôd.

Geneticky Východoslovenská nížina zodpovedá severnej časti vnútrokarpatskej tektonickej depresie. Svojou výmerou 2638 km² predstavuje nerovnomerný tektonický pokles zemského povrchu vo vnútri karpatského oblúku vývin v neogéne a kvartére. Poklesové pohyby formovali geologický profil východoslovenskej nížiny, ktorý tvoria neogénne a kvartétne usadeniny (riečne nánosy, spraše, viate piesky).

Geograficky Východoslovenskú nížinu pokrývajú 2 krajinné celky: Východoslovenská rovina a Východoslovenská pahorkatina.

Východoslovenskú rovinu ohraničujú na severe a západe Východoslovenská pahorkatina, na východe hranica s Ukrajinou a na juhu s Maďarskom. Je to mladá štruktúrna rovina s rovinným až nepatrne zvlneným reliéfom. Nadmorská výška stúpa smerom od juhu na sever. Minimálna je v nive Bodrogu 94 m n.m. a maximálna 180 m n.m. v severnej časti trebišovskej tabule. Na väčšine územia je 100 – 120 m n.m. Územie v depresiách poklesáva ročne 1 – 2 mm, v dôsledku čoho pozdĺž riek sa ukladali piesčité a štrkovité nánosy, takzvané agradačné valy (vyvýšeniny šírky 2 – 5 m a vystupujúce nad mokrade o 1 – 3 m). Rieky Laborec, Uh, Latorica a Bodrog v nich meandrujú. Príznačné sú pre ne takzvané mŕtve ramená so stojatou vodou. V dôsledku intenzívneho poklesávania nížiny sa vyvinuli Podvihorlatská priekopová prepadlina (t.č. v časti vodná nádrž Zemplínska šírava) a Senianska depresia (senianske rybníky). Obe depresie sú tektonického pôvodu.

Vyskytujú sa tu aj veterné depresie vyvíjaním piesočnato-prachovitých povrchov do hĺbky 1 – 4 m.

Na Východoslovenskej rovine sa v dávnej i nedávnej histórii vyskytli veľké zásahy do prírodných pomerov. Odstraňovali sa pôvodné lužné lesy a duby. Nahradili ich trávnaté porasty a role. Malé zvyšky lužných lesov sa zachovali na nivách Uhu, Latorice a Bodrogu. Veľké antropogénne zásahy predstavujú ochranné hrádze proti povodniam, odvodňovacie kanály a drenážne systémy, ako aj zavlažovacie kanály. Na Východoslovenskej rovine prevažujú orné pôdy. Rozsiahle plochy zaberajú pasienky a zamokrené lúky, najmä na nivách riek, napr. v lokalite Senné. Zvyšky lužných lesov sú v lokalite Ortov na južnej hranici k.ú.Pavlovce nad Uhom.

Východoslovenská pahorkatina bola vytvorená akumulátnou činnosťou tokov, ktoré stekajú zo slánskych a vihorlatských vrchov. Štvrtohorný povrchový kryt tvoria štrkovo-piesčité riečne náplavy, spraše a sprašové hliny.

Pozdĺž Laborca sú riečne sedimenty v podobe štrkov, pieskov a kalov. Tvoria rozsiahle poriečne nivy. Tieto nivy zaberajú časť menej podmáčaných agradačných valov s plytšími a vlhšími depresiami so stredne ťažkým substrátom a s piesočnatými lokalitami.

Aj Východoslovenská pahorkatina bola silno ovplyvnená antropomorfnou činnosťou. Pôvodné lesné plochy boli odlesnené a nahradené kultúrnou stepou. Lesy sa zachovali len v podobe lesných enkláv. V katastrálnom území Stretavy sa nenachádzajú.

Charakteristika flóry záujmového územia:

Geobotanické členenie vychádza z Geobotanickej mapy Slovenska (Michalko a kol., 1987). Záujmové územie podľa tohto členenia spadá do mapovej jednotky – U – Lužné lesy nížinné, subjednotky – Sx – Lužné lesy vrbovo – topoľové:

Spoločenstvá mäkkých lužných lesov, rozšírených na holocénnych nivách riek v teplej panónskej oblasti, na vlhkých periodicky záplavových fluviaálnych sedimentoch v nížinnom stupni do 250 m n.m. Sú v nej zahrnuté fytoocenózy vysokokmenných vrbovo-topoľových lesov, krovitých vrb a všetky ich vývojové štádiá. Krovinná etáž je chudobná na druhy a stupeň jej rozvoja závisí od režimu povrchových záplav. Bohatšie je zastúpená bylinná etáž, lebo substrát bohatý na živiny poskytuje priaznivé podmienky pre jej rozvoj. Na fytoecologické zloženie a štruktúru vrbovo-topoľových spoločenstiev má rozhodujúci vplyv

vertikálne kolísanie hladiny vody v korytách riek. Náplavy bohaté na živiny sa v dolných tokoch riek Laborec, Uh a Čierna voda po vyklčovanií vrbových porastov, zregulovaní korýt a vybudovaní ochranných hrádzí boli využívané ako vysokobonitné pôdy na pestovanie cukrovej repy, zeleniny a ďalších okopanín.

Záujmové územie spadá do oblasti panónskej flóry (Pannonicum), obvodu eupanónska xerothermná flóra (Eupannonicum), okresu Východoslovenská nížina.

Takmer celé územie bolo v dávnej minulosti pokryté lužnými lesmi. Do pôvodnej skladby vegetačného krytu v značnej miere zasiahol človek, ktorý systematickým rúbaním a kľčovaním lesných porastov prevažnú časť územia premenil na ornú pôdu, lúky a pasienky.

Do prirodzenej skladby takmer všetkých rastlinných spoločenstiev v záujmovom území v posledných desaťročiach zasiahli vodohospodárske úpravy, intenzifikácia vegetačného krytu sa pozdĺž Laborca, Uhu a Čiernej vody zachovali torzá prirodzených spoločenstiev vrbovo-topoľových lesov. Dominantný druh je najmä vrba biela (*salix alba*), vrba popolavá (*salix cinerea*), vtrúsene vrba rakyta (*salix caprea*), topoľ osikový (*populus tremula*), čerešňa vtáčia (*cerasus avium*).

Lúky a pasienky sú ďalším významným prvkom, ale v dôsledku rozsiahlych melioračných zásahov došlo k postupnému ubúdaniu prirodzených trávnych porastov alebo sa podstatne zmenila ich flóristická skladba.

Významným prvkom územia sú rôzne typy vodnej a močiarnnej vegetácie. Intenzifikácia ľudskej činnosti v území viedla k postupnému zániku týchto prvkov. Jediným torzom pôvodných mokradí je mŕtve rameno Čiernej vody pri obci Stretava. Každý z močiarnnych a vodných biotopov má vlastný hydrologický režim, stupeň zazemnenia i stupeň znečistenia a teda vlastnú druhovú a štruktúrnu skladbu spoločenstiev.

Územie smerom na Senianske rybníky predstavuje zvyšky prirodzených, v minulosti pravidelne zaplavovaných lúk v inundačnej oblasti Čiernej vody v senianskej depresii. Lúky s prirodzenou, rozplýlenou aj skupinovou stromovou a krovinnou zeleňou, tvorenou druhmi vrb, sú významným biotopom vtáctva. Zastúpené sú aj vodné a močiarnne spoločenstvá od spoločenstiev otvorenej vodnej hladiny rybníkov, cez ostricové a trstinové porasty až po spoločenstvá s vrbou popolavou. Zo vzácnejších druhov je zastúpený napr. kotúč modrastý (*Eringium planum*).

JV smerom k obci Pavlovce nad Uhom cca 3 km za hranicou k.ú. Stretava sa nachádza regionálne biocentrum Sekera a Olšiny. Jedná sa o väčšiu plochu zachovalého vrbovo-topoľového lesa na brehu rieky Uh, ktorú rozdeľuje št. cesta II/555 Michalovce – Veľké Kapušany – Kráľovský Chlmec. V stromovej etaži, okrem vrb a topoľov, býva primiešaný brest a jelša sivá. V bylinnej etaži spravidla dominujú chrastnica trsteníková (*Phalaroides arundinacea*), ostružina ožinová (*Rubus caesius*). Časť pôvodných porastov bola vyťažená a následne boli vysadené topoľové monokultúry. Pozoruhodný je výskyt deväťsilu lekárskeho (*Petasites hybridus*), vzácnej chránenej paprade perovníka pštrosieho (*Matteucia struthiopteris*), ku ktorým treba pričleniť i zastúpenie jelše sivej (*Alnus incana*) v stromovej etaži. Uvedené druhy sa nikde inde na Východoslovenskej nížine nevyskytujú a ich najbližšie lokality sú až v obvode pohoria Vihorlat a na južných výbežkoch Ondavskej vrchoviny.

Za pozornosť stoja i rastlinné spoločenstvá medzí, úhorov a opustenísk, ktorých v posledných rokoch v dôsledku úpadku poľnohospodárskeho družstva pribúda, pretože umožňuje prežívanie ohrozených druhov burín, 1-ročných rumoviskových rastlín a často poskytujú útočisko aj vzácnym xerothermným druhom rastlín.

Charakteristika fauny záujmového územia:

Územie podľa rozdelenia živočíšnych regiónov patrí do panónskej oblasti, juhoslovenského obvodu, potiského pahorkatinného okrsku.

Zo zoogeografického pohľadu územie sa nachádza v zóne lužných a zmiešaných lesov Východoslovenskej nížiny. Cez územie prebieha viacero hraníc areálov rozšírenia niektorých druhov živočíchov a vyskytuje sa tu aj niekoľko typických prvkov západokarpatských a východokarpatských elementov.

Z pohľadu zoogeografického zloženia fauny sa vyskytuje pestrá paleta živočíšnych druhov v malom, od eurosibírskej zložky cez druhy európskeho rozšírenia, boreoalpínske, boreomontánne, po východoeurópske druhy listnatých lesov a lesostepí.

Z pohľadu migrácie živočíšnych druhov sú významné toky Laborca, Uhu a Čiernej vody ako hlavné migračné cesty pri jarých a jesenných migráciách vtákov, čo značne ovplyvňuje aj biodiverzitu vtáčích spoločenstiev v území.

SV smerom cca 5 km sa nachádza medzinárodne významná ornitologická, tamsarská lokalita NPR Senianske rybníky, ktorá je nadregionálnym biocentrom. Doteraz bolo na tomto území zistených 144 druhov vodných a pri vode žijúcich vtákov, z nich 44 druhov cez územie pravidelne i nepravidelne tiahne. Ich ťahové cesty prechádzajú práve ponad záujmové územie. 42 druhov pravidelne v lokalite hniezdi, 32 druhov sa vyskytuje eraticky, 14 druhov hniezdi sporadicky, 7 druhov vzácnne zaletuje, 4 druhy sa vyskytujú prevažne v jarom a letnom období a 1 druh zimuje. Z členov avifauny je 63 druhov zaradených do Červeného zoznamu ohrozených druhov (z celkového počtu 66 druhov vodných a pri vode žijúcich druhov, ktoré sú zaradené do tohto zoznamu, je to až 95,45 %, čo poukazuje na jedinečnosť tejto lokality). Chránené a ohrozené druhy živočíchov: kormorán veľký (*Phalacrocorax carbo*), svrčiak zelenkavý (*Locustella naevia*), trsteniarik vodný (*Acrocephalus paludicola*), mlok veľký (*Triturus cristatus*), mlok obyčajný (*Triturus vulgaris*) a iné.

Plazy – jašterica obyčajná (*Lacerta agilis*), užovka obyčajná (*Natrix natrix*)

Vtáky - škovránok poľný (*Alauda arvensis*), kačica divá (*Anas platyrhynchos*), kačica chrapačka (*Anas querquedula*), myšiarka ušatá (*Astotus otus*), myšiak hôrny (*Buteo buteo*), stehlík obyčajný (*Carduelis carduelis*), bocian biely (*Ciconia ciconia*), kaňa močiarna (*Circus aeruginosus*), glezd obyčajný (*Coccythraustes coccythraustes*), kukučka obyčajná (*Cuculus canorus*), belorítka obyčajná (*Delichon urbica*), d'ateľ veľký (*Dendrocopos major*), pinka obyčajná (*Fringilla coelebs*), strakoš obyčajný (*Lanius collurio*), lastovička domová (*Hirundo rustica*), včelárík zlatý (*Merops apiaster*), vrabec poľný (*Passer montanus*), jarabica poľná (*Perdix perdix*), bažant obyčajný (*Phasianus colchicus*), straka obyčajná (*Pica pica*), škorec obyčajný (*Sturnus vulgaris*), hrdlička poľná (*Streptopelia turtur*), drozd čierny (*Turdus merula*)

Cicavce – srnka hôrna (*Capreolus capreolus*), večernica pozdná (*Eptesicus serotinus*), zajac poľný (*Lepus europeus*), hraboš poľný (*Microtus agrestis*), netopier vodný (*Myotis daubentoni*), piskor obyčajný (*Sorex araneus*), sviňa divá (*Sus scrofa*), líška obyčajná (*Vulpes vulpes*), krt obyčajný (*Talpa europea*).

Základný zoologický prieskum sa opiera o ornitologické poznatky, získané zo záujmového územia v predošlom období. Výsledky poznania boli aktualizované priebežnými, súčasnými terénnymi pozorovaniami. Determinácia a identifikácia druhov bola vykonávaná vizuálne, sluchovou analýzou a identifikáciou druhotných znakov výskytu.

Významné krajinné prvky v záujmovom území:

Senianske rybníky:

- charakteristika lokality: nadregionálne biocentrum, súbor umelo vytvorených rybníkov a príľahlý komplex mokrých a mezofilných lúk s roztrúsenou zeleňou (solitéry, skupiny stromov a krov)
- zoocharakteristika: významná migračná lokalita, hniezdisko vtáctva a refúgium zvere, výskyt vzácných druhov vtákov, cicavcov a obojživelníkov
- fytocharakteristika: výskyt rastlinných spoločenstiev mokrých a mezofilných lúk, brehových porastov
- stupeň ochrany: národná prírodná rezervácia (NPR) Senianske rybníky

V návrhu preventívnych opatrení ochrany prírody, spracovanom Slovenským ústavom pamiatkovej starostlivosti o ochrany prírody, Bratislava 1975, bolo územie senianskej depresie a okolie toku Čierna voda navrhnuté do kategórie „C“ chránených území, t.j. území s výraznými biologickými a estetickými prvkami prírody pod názvom „Krajinný priestor Senianske rybníky, ev.č. 34“. Tento priestor zasahuje aj do k.ú. Stretavy v jej východnej časti. Zahŕňa zvyšky prirodzených, v minulosti pravidelných zaplavovaných lúk v inundačnej oblasti Čiernej vody. Lúky s prirodzenou druhovou skladbou, rozptýlenou i skupinovou stromovou a krovinnou zeleňou, zloženou z rôznych druhov vrb, sú významným biotopom vtáctva, dopĺňujúcim jestvujúce vodné plochy rybníkov a súčasne patria k charakteristickým pre danú oblasť prírodných prvkom, výrazne sa biologicky a esteticky uplatňujúcim v odlesnenom poľnohospodársky intenzívne využívanom prostredí. Priestor predstavuje posledné zvyšky prirodzených lúk v inundačnom území Čiernej vody.

V súčasnosti je tento priestor registrovaný ako nadregionálne biocentrum Senianske rybníky. Zároveň je časťou nadregionálneho biokoridoru Čierna voda, zasahujúceho do východného okraja záujmového územia.

Čierna voda:

- charakteristika: nadregionálny biokoridor, zahŕňa v sebe nadregionálne a regionálne biocentra Karná s chráneným jadrom národná prírodná rezervácia (NPR) Jovsianska hrabina, Zemplínska šírava s chráneným jadrom chránený areál (CHA) Zemplínska šírava, Olšiny, Sekera (v záujmovom území), Lúky (pri Blatnej Polianke)
- zoocharakteristika: významná ťahová cesta sťahovavého a pri vode žijúceho vtáctva
- fytocharakteristika: zvyšky lužných lesov a v minulosti pravidelne zaplavovaných lúk

preteká záujmových územím v jeho juhovýchodnej časti. Začiatok je na hranici k.ú. Stretava, pod obcou Senné, na sútoku Čečehovského kanála s Čiernou vodou. Odtiaľ pokračuje južným smerom popri obci Stretava až k sútoku s riekou Uh. Širšie zázemie Čiernej vody je lemované poľnohospodárskymi kultúrami, menšími plochami lúk a pasienkov. Tok okrem prirodzenej funkcie odvádzania povrchových vôd plní i biologickú funkciu, je významným biotopom zvere vo svojej spodnej časti a súčasne spolu so zvyškami lúk vytvára neurbanizované, esteticky pôsobivé prírodné prostredie. Pod obcou Stretava je tok Čiernej vody lemovaný torzami pôvodných brehových porastov vrb. Sporadicky výskyt zelene plní veľmi významnú pôdoochrannú funkciu a súčasne patrí k charakteristickým prírodným prvkom, výrazne sa esteticky uplatňujúcim najmä vo vzťahu k obci. Protipovodňovým i úpravami bol tok Čiernej vody upravený obojstrannými hrádzami pri ponechaní niekoľkých úsekov pôvodných

meandrovitých ramien, dnes už vysušených, najmä v polohách SV od obce (lokalita Moľva) a JV od obce.

Mŕtve rameno Čiernej vody (pri Stretave):

Pozostatkom pôvodných ramien toku Čierna voda je i tzv. mŕtve rameno Čiernej vody na JV okraji obce s regulovaným prítokom a odtokom vody z Čiernej vody, navrhované ÚPN obce Stretava ako miestne biocentrum.

Existujúci vodný a močiarny biotop má svoj vlastný hydrologický režim, založený na saturácii spodných a zrážkových vôd. Priestor má určitý stupeň zazemnenia. Celý priestor je v súčasnosti len málo zalesnený, dominantnou drevinou je vŕba, v bylinnom poraste pália.

Les Sekera:

- charakteristika: regionálne biocentrum, porasty nížinného lužného lesa a brehové vŕbovo-topoľové porasty pri rieke Uh
- zoocharakteristika: výskyt vzácných druhov vtákov, významné hniezdisko dravcov
- fytocharakteristika: výskyt rastlinných spoločenstiev lužného lesa a brehové porasty

Les Olšiny:

- charakteristika: regionálne biocentrum, porasty nížinného lužného lesa a brehové vŕbovo-topoľové porasty pri rieke Uh, jadro tvorí prírodná rezervácia (PR) Pavlovská jelšina
- zoocharakteristika: výskyt vzácných druhov vtáctva, významné hniezdisko dravcov
- fytocharakteristika: výskyt rastlinných spoločenstiev lužného lesa a brehové porasty
- stupeň ochrany: prírodná rezervácia (PR) Pavlovské jelšiny v štádiu návrhu

Dolný les:

- charakteristika: regionálne biocentrum, porasty nížinného lužného lesa a brehové vŕbovo-topoľové porasty pri rieke Laborec
- zoocharakteristika: výskyt vzácných druhov vtákov, významné hniezdisko dravcov
- fytocharakteristika: výskyt rastlinných spoločenstiev lužného lesa a brehové porasty

Laborec:

- charakteristika: regionálny biokoridor, zahŕňa nechránené regionálne biocentrum Dolný les a chránené regionálne biocentrum chránený areál (CHA) Lužný les. Prírodný tok rieky Laborec s brehovými porastami.
- Zoocharakteristika: výskyt vzácných druhov vtákov a ich významné hniezdisko
- Fytocharakteristika: výskyt rastlinných spoločenstiev zvyškov lužného lesa, aluviálnych lúk a močiarov

Samotný tok Laborca pri úpravách nebol presmerovaný. Úpravami došlo len k vybudovaniu 1-stupňových hrádzí. V medzihrádzovom priestore sa miestami z oboch strán toku nachádzajú torzá mŕtvych ramien. Takto proti povodniam zabezpečený tok Laborca je v súčasnosti lemovaný pásmi ornej pôdy a lúk, v medzihrádzovom priestore so súvislou pôvodnou, zväčša už umelo vnesenou drevinou vegetáciou. Nachádzajú sa tu

najmä dreviny druhov vrba, jelša lepkavá, topoľ kanadský, v krovinnom podraze baza čierna, hloh, vtáčí zob a chmeľ.

Laborec so svojim zázemím dnes reprezentuje zvyšky pôvodných brehových porastov a lužných lesov s vysokou biologickou hodnotou. Charakteristické prírodno-krajinárske prvky sa výrazne esteticky uplatňujú v poľnohospodársky intenzívne využívanom antropomorfnou činnosťou poznačenom území. Tok Laborca aj napriek zníženej kvalite vody vplyvom dlhodobého znečisťovania priemyselným odpadom z Chemlonu Humenné a ČOV Humenné a ČOV Michalovce plní so svojou vegetáciou základnú pôdoochrannú a biologickú funkciu. Je významným biotopom zvere a súčasne so zvyškami lúk vytvára neurbanizované, esteticky pôsobivé prírodné prostredie.

Vodná plocha Laborca znásobuje hodnotu priestoru, prináša možnosti existencie na vodný biotop viazaných živočíšnych druhov a optimalizuje podmienky existencie pôvodných druhov. Vo väzbe na vegetačný kryt a rozmanitosť rastlinných spoločenstiev v okolí rieky vzrástla biodiverzita, potenciál a hodnota územia. Je to zároveň významné refúgium zveri a vtáctva, umožňuje migrovanie a výmenu genetických informácií živých organizmov.

Významné prvky a diela technického charakteru v záujmovom území:

• Povodie Bodrogu

Oblasť Východoslovenskej nížiny leží v povodí Bodrogu, ktorý odvodňuje 14,7 % územia Slovenska. Z celkovej plochy jeho povodia sa 60 % nachádza na Slovensku a 40 % na území Ukrajiny, Poľska a Maďarska. Ďalšími hlavnými tokmi, pretekajúcimi cez územie Východoslovenskej nížiny sú Ondava, Laborec, Uh, Latorica a Čierna voda. Východoslovenská nížina prešla vo svojom vývoji výraznými zmenami vodných pomerov. Na tomto území bolo pravidelne zaplavovaných okolo 45 tis. ha pôdy a 100 tis. ha pôdy bolo podmáčaných. V polovici 19. stor. sa začali zakladať vodné družstvá, zamerané svojou činnosťou na vodohospodárske úpravy až do 50-tych rokov 20. stor. V roku 1949 sa pristúpilo ku komplexnému riešeniu odtokových pomerov na Východoslovenskej nížine. Bolo zamerané na ochranu územia pred cudzími vodami, odvedenie vnútorných vôd a realizáciu detailných melioračných zásahov.

V rámci vodohospodárskych úprav na Východoslovenskej nížine bolo zregulovaných a upravených 316 km vodných tokov, vybudovaných 453 km ochranných hrádzi a 522 km odvodňovacích kanálov.

• Zemplínska Šírava

Vodná nádrž Zemplínska šírava s celkovým objemom 334 mil. m³ vody bola vybudovaná v rámci vodohospodárskych úprav na Východoslovenskej nížine, ktorých hlavnou úlohou bolo ochrániť rozsiahle poľnohospodárske územie pred povodňami. Výstavba vodného diela sa ukončila v r. 1966. Užívateľom diela je Slovenský vodohospodársky podnik, š.p., odštepny závod Michalovce. Vodné dielo leží na úpätí pohoria Vihorlat v povodí Bodrogu, na toku Čierna voda, ako bočná nádrž Laborca. Voda sa privádza do nádrže prírodným kanálom z Laborca, z hate Petrovce n/L, ktorá prietoky rozdeľuje tak, aby bol zabezpečený trvalý prietok v koryte Laborca 1,4 m³/s a ostatné prietoky do vodnej nádrže. Do vodnej nádrže ústia priamo potoky zo severnej strany vodnej nádrže: trnavský, viniansky, kalužiansky, klokočovský, Myslina, kusínsky, jovsiansky a porubský. Z nádrže voda odteká odpadovým kanálom od bezpečnostného priepadu pri Zalužiciach do koryta Laborca v južnej časti Michaloviec.

Na úplné vypustenie nádrže, vrátane stáleho objemu, slúži výpusť vybudovaná vo východnej hrádzi, na hranici k.ú. Lúčky a Hnojné. Sú to 2 oceľové potrubia DN 1600 mm, max. kapacita 44,2 m³/s. Vyúsťuje do koryta Čiernej vody, ktorá preteká i k.ú. Stretavy a v k.ú. Stretavka ústí do čerpacích staníc 1 a 2.

Účelom vodnej nádrže Zemplínska šírava je ochrana územia pred povodňami, závlahy poľnohospodárskych plôch, zlepšenie prietokov pre EVO Vojany, rekreačné využitie vodnej plochy a záujmového územia vodnej nádrže, prírodná rezervácia pre vodné vtáctvo na východnej rekreačne nevyužívanej strane nádrže.

Ďalšie základné údaje o vodnej nádrži Zemplínska šírava:

- Max. prevádzková hladina: 113,94 m n.m. (Balt po vyrovnaní)
- Min. prevádzková hladina: 107,39 m n.m. (B.P.V.)
- Max. retenčná hladina: 116,19 m n.m. (B.P.V.)
- Zásobný objem vody: 177 mil. m³
- Stály objem vody: 57 mil. m³
- Retenčný objem vody: 100 mil. m³
- Kóta koruny hrádze: 117,79 m n.m. (B.P.V.)
- Kóta dna nádrže: 104,79 m n.m. (B.P.V.)
- Zatopená plocha: 32,8 km²

• *Vodohospodárske úpravy Východoslovenskej nížiny v dotknutom území*

Pre zachytenie veľkých vôd pri povodniach bol vybudovaný polder Beša (objem 53 mil. m³) na ploche 1568 ha a polder Kucany, uvažovaný ako núdzový, do ktorého by bola voda napustená prerušením pravej hrádze Latorice a Laborca.

Súčasne s výstavbou odvodňovacích kanálov na Východoslovenskej nížine sa budovali aj odvodňovacie stanice. Celková kapacita 16 čerpacích staníc je 113 m³/s, prečerpávajú vodu z poľnohospodárskej pôdy o celkovej výmere 1207 km². Na ich výstavbu priamo nadväzovali hydromelioračné opatrenia, ktoré na Východoslovenskej nížine predstavujú súhrn opatrení na úpravu vodného a vzdušného režimu zamokrených pôd. Melioračné opatrenia na pozemkoch 112 tis. ha boli predovšetkým drenážou, kde recipientami boli vybudované odvodňovacie kanály.

Súčasťou vodohospodárskych úprav na Východoslovenskej nížine bola výstavba závlah na ploche 26 250 ha. Podľa štatistických údajov vykonaných meraní je zrejmé, že 57 % vody na Východoslovenskej nížine priteká z ukrajinskej strany (Uh, Latorica). Zistené údaje o priemerných ročných odtokoch ukazujú, že až 8 mesiacov v roku je podpriemerných. Silno nadpriemerné je obdobie marec, apríl, najsuchšie v priemere sú august a september.

Najväčšie povodne od prevádzkovania komplexných vodohospodárskych úprav na Východoslovenskej nížine v októbri 1974, decembri 1978, januári 1979 a novembri 1992 preverili ochranný systém protipovodňových zariadení.

Z akumulovanej vody v ohradzovaných priestoroch sa vylepšujú prietoky podľa požiadaviek odberateľov (EVO Vojany, správy cestovného ruchu, poľnohosp. podniky ...).

Takto prerozdelený ročný odtok prináša výhody z 2 hľadísk: hospodárenia s vodou a kvality vody. Pokiaľ ide o množstvo spotrebovanej vody, je veľmi nízke, cca 2,0 m³/s. Jedným z odberných miest je čerpacia stanica na ľavej strane toku Laborca v k.ú. Stretava, ktorá sa už viac rokov nepoužíva. Vandalskými zásahmi tu boli zlikvidované vzdušné VN rozvody a bezpečnostná signalizácia.

Hladinový režim tokov je závislý od prietokového režimu. V celej oblasti Východoslovenskej nížiny je poznačený vodohospodárskymi zásahmi v povodí. Vďaka vodným nádržiam prietokový režim je regulovaný, čo je zvlášť dôležité najmä počas extrémnych prietokov, t.j. nízkych a povodňových vôd.

Hladinový režim vnútorných vôd na Východoslovenskej nížine je závislý od hydraulických vlastností odvodňovacej kanálovej siete, ako aj od možností odvádzať tieto vody do recipientov – tokov. Tento režim aj v priaznivých podmienkach funkcie čerpacích staníc je poznačený dlhým zotrvaním vysokých hladín v kanáloch.

Vyhodnocovanie kvality povrchových vôd sa robí od r. 1975 v 43 profiloch povodia Bodrogu, z toho sú 2 na Zemplínskej šírave. Celkový stav znečistenia povrchových vôd v povodí Bodrogu na dolných úsekoch tokov je veľmi nepriaznivý.

Zásoby podzemných vôd a podpovrchových vôd (v pásme nasýtenia tvoria pod povrchom terénu súvislý zvodnený horizont gravitačnej vody) sú viazané na vlastnosti hornín, to znamená sú veľmi variabilné. Najvýznamnejšie zdroje podzemných vôd na Východoslovenskej nížine sú vody kvartéru. Pririečna zóna Laborca v úseku Strážske – Míchalovce patrí medzi najbohatšie lokality, podobne oblasť pri Stretave na sútoku Laborca a Uhu a oblasť senianskej depresie.

Hladina podzemnej vody na Východoslovenskej nížine sa počas roka mení. Maximum mimo depresií je v marci, apríli (1,0 – 1,2 m pod terénom). Predpokladané smery pohybu podzemných vôd v k.ú. Stretavy vedú súbežne s vodnými tokmi, t.j. k sútoku Laborca a Uhu, a Uhu a Čiernej vody. Maximálne hladiny súvisia s úrovňou 30-dennej hodnoty a často zasahujú do orniceového profilu, dokonca vystupujú až na povrch terénu. Minimálne hladiny sú z úrovne 330-denných hodnôt.

Vplyv Zemplínskej šíravy siaha plošne do vzdialenosti 8 km smerom južným a 4 – 5 km smerom na východ, západ, juhovýchod a juhozápad.

Príklady štatistických údajov spracovaných v sondách SHMÚ v r. 1968 a 1977:

Obec	Hĺbka podzemnej vody pod terénom (m)		
	Minimálna	maximálna	priemerná
Stretava	0,15	1,74	1,14
Senné	0,00	2,14	0,94
Zemplínska šírava	0,00	1,19	0,40

Hydrofyzikálne charakteristiky pôd sú určené pre 5 pôdnych druhov: ľahké, stredne ťažké, ťažké, veľmi ťažké a extrémne ťažké pôdy. Dynamika vody medzi povrchom pôdy a 1. horizontom podzemnej vody je závislá od zrážok predchádzajúceho zimného obdobia a zrážok predchádzajúceho vegetačného obdobia na ťažkých pôdach, ktoré predstavujú dominantný podiel pôdneho druhu na Východoslovenskej nížine.

Zdroj vody okrem zrážkovej je podzemná voda, ktorou podľa autorov „Hydrologia Východoslovenskej nížiny, 1995“ možno usúdiť krytie spotreby vody na výpary (voda až do výšky 0,8 m nad hladinou podzemnej vody).

Veľkosť drenážneho odtoku závisí od intenzity atmosférických zrážok, priepustnosti pôdy, hĺbky hladiny podzemnej vody, hĺbky drenáže pod povrchom. Časový odstup medzi drenážnym odtokom a začiatkom zrážok je tu 3 – 49 hodín. Kratšia doba je pri ľahších pôdach a plytších drenážach. K najväčším stratám živín dochádza z odtekajúcich drenážnych vôd pri hĺbke drenáže 0,5 m pod povrchom.

Na východoslovenskej nížine sú zložitý pôdne pomery z hľadiska hydrologického, klimatického, geografického aj kvality pôdy. Z pohľadu poľnohospodárskeho využitia najzložitejšie sú ťažké a extrémne ťažké pôdy v depresiách. Autori publikácie „Hydrologia

Východoslovenskej nížiny, 1995“ odporúčajú tieto pôdy využívať na trvalé trávne porasty, resp. na intenzívne trvalé porasty v špecifických sústavách hospodárenia.

Z celkovej plochy povodia Bodrogu 11 552 km² (slovenskej časti 8196 km²) pripadá na slovenské územie 63 %, na Ukrajinu 36,5 % a zbytok necelých 0,5 % na Maďarsko a Poľsko.

Laborec, ktorý na úseku 2 km tvorí spoločnú hranicu katastrálnych území Stretavy a Budkoviec, pramení v Nízkych Beskydách v nadmorskej výške 682 m n.m. Jeho dĺžka je 129 km. Plocha povodia Laborca zaberá 4523 km², plocha po rozdeľovací objekt v Petrovciach n/L je 1401 km². Povodie Laborca na severe ohraničuje rozvodnica s riekou Wislok, ktorá tvorí zároveň štátnu hranicu s Poľskom, na východe susedí s povodím Uhu, na západe s povodím Ondavy. Dĺžka povodia od prameňa po rozdeľovací objekt je 92,8 km.

Rieka Laborec a Uh v dolnej časti nanášajú viac materiálu, čím dvíhajú koryto vo vzťahu k okolitému terénu. Takto vznikali riečne valy, ktoré nútili potoky, stekajúce z Vihorlatu, koncentrovať sa do Čiernej vody. Sútokom Latorice a Uhu vzniká Bodrog, ktorý meria po ústie do Tisy 65 km, z toho na území Slovenska 15 km. Nedostatočné spádové pomery v dolnej časti povodí týchto riek spôsobovali obrovské škody v poľnohospodárstve, na pozemných stavbách, cestách, znehodnocovala sa voda v studniach a pod.

V minulosti Laborec, Uh a Čierna voda zaplavovali stredný Zemplín. Každý rok bolo zaplavených na Východoslovenskej nížine 45 tis. ha pôdy a okolo 100 tis. ha pôdy bolo podmáčaných.

Väčšie zrážky na Vihorlatských vrchoch odtekali Čiernou vodou, Oknou a Sobraneckým potokom do senianskej depresie, ktorú zaplavovali. Pričinením Uhu voda na senianskych lúkach vytvárala súvislú vodnú plochu dĺžky až 12 km, šírky 5 km a hĺbkou až 3 m. Laborec zaplavoval okolie stredného a dolného toku, najzákernejšie pri sútoku s Latoricou. Latorica nebola vôbec upravovaná ani ohradzovaná a svojimi vodami zaplavovala územie od Boľu a Lelesu po Veľké Kapušany.

- *Komplexné riešenie vodohospodárskych úprav*

V r. 1949 sa pristúpilo ku komplexnému riešeniu vodohospodárskych úprav Východoslovenskej nížiny. Východoslovenskú nížinu v príprave rozdelili do 4 oblastí, realizácia komplexných vodohospodárskych úprav bola rozdelená do 9 stavebných častí I - IX.

Stručný popis vodohospodárskych úprav v záujmovom území k.ú. Stretava a Stretavka a v území s ním bezprostredne susediacom:

1956 – 1963 – ohradzovanie Laborca južne od Michaloviec

- ohradzovanie riek Uh a Latorica od št. hranice s Ukrajinou
- ohradzovanie Bodrogu od št. hranice s Maďarskom

1965 (ukončenie) – výstavba novej nádrže Vihorlat (Zemplínska šírava)

- pre zachytenie veľkých vôd Uhu a Latorice sa vybudovali suché nádrže - poldre pod obcou Beša: polder na ústí Laborca a Latorice a polder v Kucanoch na pravej strane Laborca
- pre odvedenie veľkých vôd prítokov do recipientov, aby nezaplavovali územie, vybudoval sa záchytný kanál na zachytávanie prívalových vôd z pohoria Vihorlatu a Popričného a ich odvedenie do rieky Uh
- preložil sa potok Duša na dolnom toku od Budkoviec s vyústením do Laborca
- vnútorné vody sa odvedli do recipientov kombinovaným kanálom vrátane čerpacej stanice

- pre migrujúce vtáctvo sa vybuvovali náhradné plochy v senianskej depresii (rezervácia Senianske rybníky)

Veľký rozsah prác rozčlenil realizáciu do 2 etáp:

- I. etapa – ochrana územia pred vodami Latorice a Uhu (iba pretekajúce Slovenskom svojím dolným tokom) ohradením inundačnými hrádzami, zníženie kulminácie veľkých vôd v profile rieky Bodrog zriadením suchých nádrží – poldrov pri obci Beša
- vybudovanie vodnej nádrže Vihorlat (Zemplínska šírava) SV od Michaloviec na zamedzenie záplav nížinných oblastí veľkými vodami stredného toku Laborca
  - na odvedenie prívalových vôd prítokov do recipientov boli zrealizované:
    - a) záchytný kanál SZ od Lekároviec na zachytenie prívalových vôd z Vihorlatu a Popričného (potoky Jenkovský, Orechovský, Olšínský, Sobranecký, Žarnovica, Okna) a ich odvedenie do Uhu, dĺžka 23,6 km, dimenzovaný na 160 m³/s
    - b) preložka potoka Duša na dolnom toku od Budkoviec s vyústením do Laborca cez čerpaciu stanicu Veľké Raškovec a jeho prepojenie a odľahčenie do Laborca severne od Michaloviec, kapacita 27 m³/s.
  - odvedenie vnútorných vôd kombinovanými kanálmi do recipientov vzhľadom na nevyhovujúce spádové pomery tak, aby pri nízkej vode v recipiente mohli vnútorné vody voľne odtekať a pri zvýšenej hladine v recipiente boli prečerpávané čerpacími stanicami
  - vybudovanie náhradných plôch pre migrujúce vtáctvo v lokalite Senianske rybníky (národná prírodná rezervácia)
- II. etapa – vlastné detailné melioračné opatrenia, úprava vodných tokov a výstavba čerpacích staníc

- *Čierna voda*

V záujmovom území k.ú. Stretava a Stretavka je pozoruhodný tok Čierna voda, na ktorom je položená Zemplínska šírava. Situovaná je na južnom úpätí Vihorlatských vrchov. Povodie Čiernej vody ohraničujú:

- ľavobrežná hrádza Laborca na západe,
- záchytný kanál Veľké Revištia – Bežovce na východe,
- pravobrežná inundačná hrádza Uhu na juhu,
- Vihorlatské vrchy na severe.

Výstavba Zemplínskej šíravy zmenila vodné pomery toku Čierna voda, ktorá je na nádrž napojená ústím vo východnej hrádzi zdvojeným priepustom 2 x 0 1600 mm. Úpravy toku Čiernej vody mali zabezpečiť odtokom vnútorných vôd a to vzhľadom na spádové pomery ako kombinovaný kanál tak, aby pri nízkej vode v recipiente mohli vnútorné vody voľne odtekať a pri zvýšenej hladine v recipiente boli prečerpávané čerpacími stanicami. Vnútorné vody pri vysokej vode v recipientoch nemajú prirodzený odtok, zdržiavajú sa v kanálovej sieti a po jej naplnení dochádza k zaplavovaniu chráneného územia.

- *Čerpacie stanice na Čiernej vode*

Čerpacia stanica ČS 1 (k.ú. Stretavka): umiestnená je v mieste styku ľavobrežnej ochrannej hrádze Laborca a pravostrannej inundačnej hrádze Uhu. Os ČS 1 od koryta Čiernej vody je odsunutá 57 m a na Čiernu vodu je napojená prírodným a odpadovým kanálom.

Účel ČS 1: prečerpáva vnútorné vody zo zrážok, ktoré najmä v jari a v jeseni pre vysoké stavy v recipientoch nemajú možnosť gravitačného odtoku. Vystupujú z tokov, zaplavujú priľahlé pozemky, ktoré na začiatku vegetačného obdobia nie je možné včas obrobiť. ČS 1 prečerpáva vody v profile Čiernej vody do Laborca a Uhu. Bola vybudovaná v rámci melioračných úprav na Východoslovenskej nížine. Zberné územie ČS 1 má rozlohu 26 tis. ha. Základné údaje:

Vlastník diela: Slovenský vodohospodársky podnik, š.p. Banská Štiavnica, oblastný závod PBAH Košice

Užívateľ diela: oblastný závod PBAH Košice, odštepny závod Michalovce

Konštrukčná sústava a rozmery:

- jednopodlažný objekt s podzemnými priestormi: prízemie – strojovňa, podzemie – čerpacie agregáty
- želozobetónový monolitický skelet, obvodový plášť z výplňového tehlového muriva na prízemí
- stenový systém z monolitického betónu v podzemných priestoroch
- prívodný kanál: privádza vnútorné vody z Čiernej vody k ČS 1, spád k ČS 1, priečny profil lichobežníkový
- odpadový kanál: odvádza prečerpané vody z Čiernej vody do Uhu, priečny profil lichobežníkový
- hrádzový priepust so vzpernými vrátami: sú otvorené pri nižšej hladine v Uhu ako v Čiernej vode (bez prečerpávania), pri otvorených vzperných vrátach je chod čerpadiel blokovaný, kapacita 16 m³/s

Čerpacia stanica ČS 2: po zrealizovaní II. etapy, t.j. vlastných detailných melioračných úprav v záujmovom území. Tie si vynútili nižšie situovanie drenážneho odvodnenia v odvodňovacích kanáloch. Tieto nové nižšie vodné stavy čerpacie zariadenie nedokáže v ČS 1 prečerpávať.

ČS 2 (malá ČS): vybudovaná v r. 1985, svojimi nižšie uloženými čerpacími agregátmi už umožňuje prečerpávať vody z vodnej hladiny o 1 m nižšej ako ČS 1.

Umiestnenie ČS 2: pri prívodnom kanáli, 40 m severne od ČS 1

Konštrukčná sústava:

- jednopodlažný objekt s podzemnými priestormi: prízemie – strojovňa, podzemie – čerpacie agregáty
- želozobetónový monolitický skelet, obvodový plášť z výplňového tehlového muriva na prízemí
- stenový systém z monolitického betónu v podzemných priestoroch
- prívodný kanál: privádza vnútorné vody z Čiernej vody k ČS 1, spád k ČS 1, priečny profil lichobežníkový
- odpadový kanál: spája výtokovú časť s odpadovým kanálom ČS 1, výtokovú časť tvoria výtlačné potrubia, ktoré prečerpávanú vodu odvádzajú do vývaru. Voda sa odvádza samospádom.
- spôsob prevádzky: doplnkový, sezónny, v prípade povodňovej aktivity podľa osobitného režimu môžu prečerpávať obidve ČS.

sústava hlavných odvodňovacích kanálov ČS Stretavka zaberá zberné územie povodia Čiernej vody. Celková dĺžka kanála je 23 km. Začiatok staničenia – pri vtoku Čiernej vody do Uhu, koniec staničenia – pri výpuste na JV hrádza Zemplínskej šíravy. Odpad vedie v trase starého koryta Čiernej vody, do ktorého zaústujú ďalšie transportné odpady s celkovou dĺžkou 63 km (potoky trnavský, viniarsky, kalužiarsky, klokočovský, Myslina, kusínsky, jovsiarsky a porubský).

- *Závlahy pozemkov*

Pri komplexných vodohospodárskych úpravách a zúrodňovaní poľnohospodárskej pôdy sa budovali tiež závlahy na ploche vyše 26 tis. ha, z toho v býv. okrese Michalovce vyše 15 tis. ha, v býv. okrese Trebišov necelých 6 tis. ha. Veľké stavby boli Lúčky, Stretavka (vyše 3 tis. ha) a Veľké Kapušany (takmer 3900 ha).

Závlahová čerpacia stanica č. 4 – Stretava bola postavená v rámci stavby „Závlahy Východoslovenskej nížiny I., 1. stavba Lúčky – Stretavka, závlahový obvod č. 4 Stretava“. Areál závlahovej čerpacej stanice leží za vonkajším (východným) svahom ľavobrežnej hrádze Laborca. V úseku Laborca od Michaloviec je v poradí 4. závlahovou čerpacou stanicou (Michalovce, Zemplínska Široká, Palín, Stretava). V areály sú situované 3 pozemné objekty a vnútroareálová komunikácia:

- Vlastný objekt čerpacej stanice má obdĺžnikový pôdorys rozmerov 19,5 x 6,3 m. Ide o technologický objekt s 1 nadzemným podlažím zastrešený plochou strechou. Konštrukčnú sústavu stavby tvorí monolitický železobetónový skelet s priečnymi rámami v osovej vzdialenosti modulových osí 3,0 x 3,0 m + 3,0 x 2,4 m + 1,0 x 3,0 m. Nosnú časť plochej strechy tvorí monolitický železobetónový doskový strop, na ktorom je vyspádovaná tepelnoizolačná vrstva z ľahkého betónu. Obvodový plášť je murovaný, na pozdĺžnych stenách s okennými a dverovými otvormi, štítové steny sú plné.

Podzemný priestor závlahovej čerpacej stanice je rozdelený vertikálne na 2 časti. Nižšia časť – čerpacia komora má železobetónové steny, základy na základových studniach. Do nej zaústuje privádzač vody od odberného objektu. Privádzač je z hladkých oceľových rúr 0 600 mm a ústi do objektu na kóte 97,90 m n.m., zatiaľ čo os priľahlej panelovej komunikácie nad privádzačom je 103,34 m n.m. (B.P.V.). Prechod oceľového privádzača vody prešiel ľavobrežnú hrádzu systémom pretláčania chráničky 0 800 mm.

Odberný objekt je situovaný na ľavom brehu Laborca medzi objektom čerpacej stanice a kynetou toku v kilometri 20,7 km. Výškovo je odberný objekt osadený tak, aby pri $Q_1=8,3$ m³/s bol schopný odoberať $Q_k=0,32$ m³/s. Kapacita 3 čerpacích agregátov je 372 l/s. Brehový odberný objekt je riešený ako monolitický s betónovými krídlami na spôsob oporných múrov, v spodnej časti vystužených betonárskou výstužou na zachytenie ťahov. Vtokový otvor kónického tvaru je v čelnej stene vybavený uzatváracím zariadením. Priestor odberného objektu bol chránený hrablicami, oceľové stúpačky na bočných krídlach sprístupňujú dno odberného objektu. Predné hradidlové steny pri zvýšenom prietoku v Laborci zabraňujú vtoku splavenín do prírodného vedenia. Začiatok privádzača je v stene odberného objektu, koniec v čerpacej komore, kde je privádzač ukončený vodárenským posúvadlom (šupátkom).

Hydrotechnické údaje: Celkový odber – privod vody do závlahovej čerpacej stanice je dimenzovaný na 320 l/s, minimálny prietok Laborca pri tomto odbere je $Q_t=8,3$ m³/s pri hladine vody 98,35 m n.m. (B.P.V.).

- sklad povrchových závlahových rúr s pôdorysnými rozmermi 36,6 x 15,0 m bol vybudovaný ako priestor pre uskladnenie povrchových závlahových rúr, tvaroviek a armatúr, ako aj pre garážovanie 2 náradňových traktorov. Obdĺžnikový pôdorys skladu bol riešený ako prejazdny. Skladová kapacita =4000 ks povrchových závlahových rúr 0 102 mm a príslušného množstva armatúr a tvaroviek. Dve vnútorné časti boli ohradené, vybavené policami.

Konštrukčný systém: zvislé nosné konštrukcie – oceľové I-stĺpy s privarenými úložnými doskami. Pôdorysnú osnovu tvoria oceľové rámy 12 x 3,0 m v priečnom smere. Zastrešenie oceľovými väzníkmi priehradovej konštrukcie s rozpätím 15,0 m a diagonálnymi zavetrovacími konštrukciami. Obvodový plášť murovaný, na štítoch bez okien, z tehál plných pálených, hrúbka muriva 30 cm. Pozdĺžny obvodový plášť (medzi oceľovými nosnými stĺpmi I 140), má hrúbku 15 cm, má okenné otvory. Základy sú plošné pásové. Plášť strechy z vlnitého plechu hr. 0,85 mm.

Dispozícia a umiestnenie vrát na pozdĺžnej osi v štítových múroch umožňovalo prejazdnosť skladu traktorom.

- trafostanica je severne od objektu závlahovej čerpacej stanice vo vzdialenosti 7 m. Pôdorysný tvar T, kapacita trafostanice 2 x 250 kVA, prípojka vysokého napätia 22 kV. Trafostanica je sprístupnená vnútroareálovou komunikáciou z betónu.

Celý areál závlahovej čerpacej stanice je komunikačne napojený na poľnohospodársky dvor Stretava Poľnohospodárskeho družstva Palín. Dĺžka komunikačnej prípojky cca 2 km, šírka 4,0 m, konštrukcia – betónové panely na štrkovom podsype.

- *Ložiská zemného plynu a Zberné stredisko plynu Stretava*

Prieskum zameraný na ťažbu zemného plynu v k.ú. Stretavy a Stretavky začal v r. 1962, vlastná ťažba plynu sa začala v r. 1972. Do konca r. 2001 sa z ložiska Stretava vyťažilo cca 964 mil. m³ zemného plynu, dnes je odhadovaná životnosť ložiska na cca 5 rokov, mal by tu však pokračovať prieskum a v prípade dobrých výsledkov sa životnosť ložiska môže predĺžiť minimálne o 10 rokov. Na ložisku v Stretave bolo odvrátaných 50 vrtov, 37 vrtov objavilo plyn, najhlbší vrt má 3740 m, plyn sa ťaží z hĺbok 1100 až 2350 m.

Charakteristické pre toto ložisko sú vysoké ložiskové tlaky (až o 80 % vyššie ako hydrostatický tlak, napr. v hĺbke 2350 m je tlak 42 MPa), vysoké teploty (napr. v hĺbke 2000 m je teplota 112°C). Charakteristickou vlastnosťou plynu je obsah vyšších uhlíkov, ktoré po ochladení vytvárajú plynový kondenzát, tzv. gazolín. Plyn po nutnej úprave, ako to vyžaduje odberateľ (SPP), je podobný ako „ruský“ plyn, je však o čosi výhrevnejší (asi o 5 %). Ťažba plynu je ekonomická a tuzemský plyn je lacnejší ako dovezený.

Zberné plynové stredisko (ZPS) v Stretave slúži na úpravu plynu, aby vyhovoval podmienkam odberateľa a konečných spotrebiteľov. Plyn pre svoju ťažbu využíva vlastnú energiu, t.j. tlak v ložisku. Ak tlak poklesne pod takú úroveň, že plyn sám „nedotečie“ do ZPS, ťažba končí. Úprava spočíva hlavne v sušení plynu, t.j. z plynu sa odseparuje kvapalina (ložisková voda a gazolín), zachytia sa prípadné mechanické nečistoty a v prípade potreby sa mu kompresormi zvýši tlak. Keďže prírodný zemný plyn je bez zápachu, umelo sa do neho pridáva aromatická látka, aby ho v prípade úniku bolo cítiť. Potom sa plyn prečerpáva do distribučnej siete SPP. Technológia ťažby, úpravy, prepravy a spracovania zemného plynu v ZPS je štandardná a používa sa vo svete vo viac či menej pozmenených variantoch.

Na Slovensku sa momentálne ťaží len asi 3 % z celkovej spotreby, z toho viac ako 2/3 na Východoslovenskej nížine. Max. spracovateľská kapacita ZPS Stretava je asi 250 tis. m³/deň, v súčasnosti sa však využíva len asi na 20 %. Zemný plyn patrí medzi najekologickejšie druhy energetických surovín. Jeho ťažba a úprava preto má len minimálne negatívny vplyv na životné prostredie, s výnimkou bezpečnostných a ochranných pásiem okolo vrtov, sond a niektorých výrobných zariadení.

Ťažba, úprava a distribúcia zemného plynu v Stretave spadá do kompetencie Obvodného banského úradu v Košiciach.

Literatúra a pramene:

- Hydrológia Východoslovenskej nížiny, autori: Július Šútor, Rastislav Mati, Jozef Ivančo, Milan Gomboš, Milan Kupčo, Pavel Šťastný, SHÚ Bratislava, 1995
- Interné informácie od správcov zariadení:
  - Slovenský vodohospodársky podnik, š.p. Banská Štiavnica, oblastný závod Povodia Bodrogu a Hornádu (PBAH) Košice, odštepny závod Michalovce
  - ZPS Stretava, NAFTA východ, a.s. Michalovce

História a kultúrne pamiatky v záujmovom území:

- *História obce od praveku po koniec stredoveku.*

Prehistorické osídlenie katastrálneho územia obce je dnes doložené archeologickými nálezmi, žiaľ získanými len pri náhodných nálezoch alebo záchranných výskumoch. Dosať sa tu nerealizovali žiadne systematické výskumy, mnohé sa pre zničenie nálezových situácií už žiaľ, ani nikdy realizovať nebudú. Napriek tomu možno povedať, vzhľadom na to, že katastrálne územie Stretavy susedí s katastrami obcí Drahňov, Stretávka, Budkovce, Senné, Krišovská Liesková, Pavlovce nad Uhom, ktoré sú archeologicky lepšie známe a niektoré patria k významným pravekým lokalitám na Zemplíne, že aj na katastrálnom území Stretavy bolo už od praveku pomerne husté osídlenie.

Napr. zo Senného sú evidované ojedinelé nálezy z mladšej doby kamennej, kamenný sekeromlat z neskorej doby kamennej, zlomky keramiky z doby rímskej, zo začiatku doby sťahovaním národov, z obdobia slovanského i stredoveku.

Zo Stretávky sú známe nálezy z doby bronzovej, zlomky dáckej keramiky a predovšetkým rozsiahle sídlisko z doby halštatskej zo 4. stor. p.n.l. (staršia doba železná), ležiace na dnes už vyťaženej pieskovej dune v polohe Bušacina (rozhranie k.ú. Stretavka, Drahňov a Budkovce). Zachránené nálezy zo záchranného výskumu z r. 1974 možno vidieť v expozícii Zemplínskeho múzea v Michalovciach.

V katastri Budkoviec je doložené osídlenie zo všetkých období praveku, včasného i vrcholného stredoveku.

V katastri Drahňova boli už dávnejšie objavené hrobové nálezy z doby laténskej, novší nález uzavretého hrobu otománskej kultúry zo staršej doby bronzovej a sídliskový materiál gávskej kultúry z mladšej doby bronzovej.

Sledované lokality vo východnej časti k.ú. Stretava r. 1981 pracovníkmi Zemplínskeho múzea pri realizácii melioračných prác bolo pozitívne z pohľadu zistenia pravekého, slovanského i stredovekého osídlenia. Najstaršie nálezy keramiky, obsidiánu a zlomkov čepelí možno datovať do starého úseku eneolitu, nepočítané nálezy rohovcovej industrie a keramiky dokladajú osídlenie v mladších úsekoch praveku (eneolit, doba bronzová, doba železná) i v dobe rímskej. Staršie osídlenie bolo v dobe slovanskej narušené pomerne rozsiahlym slovanským sídliskom, datovaným do 9. až 10. stor. Z nálezov pochádza prevažne keramický materiál, zlomky praslenov ako doklad spracovávania priadze a výroby tkanín. Takisto keramika svedčí o vysokej úrovni keramickej výroby, porovnateľnej s viacerými veľmi významnými slovanskými lokalitami na Slovensku. V tejto lokalite sa našla i keramika pochádzajúca z 11. – 15. stor., čo dokazuje kontinuálny vývoj osídlenia i v neskoršom období stredoveku.

O Stretavskom potoku je doklad v listine z r. 1244. Jeho horná a stredná časť bola hranicou medzi michalovským a revišťským panstvom, neskôr jasenovským.

Prvá písomná správa o dedine je z r. 1266, kedy 10 jobagiónov (hradníkov) užského hradu predalo stretavský majetok šľachticovi Filovi a jeho synom Štefanovi a Mikulášovi.

Na základe jazykových znakov názvu obce sa podľa koncovky –va predpokladá, že pod názvom Stretava v jeho rôznych dobových obmenách jestvovala obec už pred 11. stor.

História obce od stredoveku po súčasnosť: je podrobnejšie zmapovaná v publikácii STRETAVA, ktorú vydal Obecný úrad Stretava v roku 2001 pri príležitosti 735. výročia 1. písomnej zmienky o obci.

<i>Obec:</i>	<i>STRETAVA</i>
<i>Názov objektu:</i>	<i>kostol reformovanej cirkvi</i>
<i>Číslo Ústredného zoznamu pamiatkového fondu:</i>	<i>96/0</i>
<i>Parcelné č.</i>	<i>1</i>
<i>Adresa:</i>	<i>Stretava 107</i>
<i>Vlastník:</i>	<i>Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku, farnosť Stretava</i>

Situovanie kostola:

Kostol sa nachádza na východnom okraji ulicovej obce so sekundárne rozvetveným uličným systémom, na osi pôvodnej cesty cez obec z Michaloviec do Kráľovského Chlmca (dnes obecná ulica medzi obecným úradom a kostolom), na rázcestí s pôvodnou trasou na Stretávkou a Drahňov (dnes slepá ulica pri mŕtvom ramene Čiernej vody). Pozdĺžnou osou je orientovaný v smere V – Z, na východnej strane je tok Čiernej vody.

História a vývojové etapy stavby kostola:

Najstaršia časť kostola pochádza z polovice 15. stor., je postavená vo vrcholno – gotickom slohu, z tejto etapy sa zachovali múry kostola s priestorom pôvodnej svätyne na východnej strane, zaklenutým hviezdicovou rebrovou klenbou a južný vrcholno-gotický portál v pôvodnej lodi kostola (pôvodné gotické drevené dvere, vybíjané železnými klincami, sa nachádzajú v zbierkovom fonde Zemplínskeho múzea v Michalovciach, v JV rohu kostolného pozemku sú zložené opracované kamene zo západného (?) portálu). Tento kostol bol však pravdepodobne už vtedajším druhým v poradí, lebo o kostole v obci sú už zmienky v 1. polovici 14 stor. a dokonca aj pred 14. stor. Stredoveké patrocínium kostola sa doteraz nepodarilo zistiť. Časť desiatku od stredovekých farníkov patrila v 13. – 14. stor. jágerskej kapitule, menšia časť sa odvádzala miestnemu farárovi. V 20-tych až 30-tych rokoch 14. stor. tu ako farári postupne pôsobili Abrahám a Andrej. Od r. 1586 a v 1. pol. 17. stor. v pôvodne katolíckom kostole už slúžili protestantskí kazatelia v reči ľudu po slovensky. V susedstve kostola bol cintorín, na ktorom sa pochovávalo až do polovice 18. stor., kedy ho dekrétom zakázala Mária Terézia. Dovtedy sa aj významnejší predstavitelia obce pochovávali v krypte kostola (t.č. zamurovaná). V r. 1782 dostala loď kostola novú klenbu, ktorá sa do dnešných dní nezachovala. V 19. a 20. stor. sa uskutočnili na objekte väčšie či menšie opravné práce. V 1. sv. vojne bol zrekvírovaný veľký zvon, ktorý v r. 1926 nahradil nový. V r. 1933 – 1935 bola postavená nová veža kostola, miesto pôvodnej drevenej zvonice pri kostole. Počas 2. svetovej vojny bol kostol silno poškodený a aj veža sa zrútila. Od r. 1955 až do konca 60-tych rokov 20. stor. sa kostol postupne opravoval do súčasnej podoby. Projekt z r. 1957-58 od architekta Vojtecha Šipoša, uvažujúci s puristickou regotizáciou objektu, sa počas týchto prác nerealizoval.

Popis súčasného stavu kostola:

Kostol je 1-loďový, s vysunutou vežou a ustupujúcim polygonálnym záverom s operákmi. Podľa náznakov na fasáde bola pravdepodobne k svätyni na severnej strane pristavaná malá sakristia, dnes už zaniknutá. Na južnej strane veže je vysunutú schodisko na chór, oválneho pôdorysu.

Vlastná loď je jednoduchého obdĺžnikového tvaru. Na jej východnej stene je víťazný oblúk do svätyně s polygonálnym záverom. Víťazný oblúk má tvar širokého lomeného poloblúka, dosahujúceho na jednoduché rímsové konzolky s konkávnym nábehom. Špalety triumfálneho oblúka sú rovné a hladké. Pri jeho južnej strane stojí novodobá murovaná kazateľnica polygonálneho tvaru, bez zvukovej striedky, s krátkym schodiskom na južnej strane, s murovaným zábradlím na strane lode. Na západnej strane je do lode vstavaný novodobý chór jednoduchého obdĺžnikového tvaru, podopretý 2 hranolovými strednými stĺpmi. Priestor je zastropený novodobým plochým stropom. Na južnej stene sú situované 3 okenné otvory so zošikmenými hladkými špaletami a záklenkom v tvare stlačeného oblúka. Okná sú drevené s novodobým historickým členením, so zaklenutím v tvare stlačeného lomeného poloblúka. Medzi 1. a 2. oknom lode od západu je situovaný vrcholno-gotický zaslepený kamenný portál, s hladkým ostením a záklenkom v tvare nepravidelného lomeného oblúka. Zachovali sa v ňom pôvodné závesy dverí a hák pre zasunutie závor. Portál je zasunutý do hlbokkej niky so šikmými hladkými špaletami, zaklenutej segmentovým oblúkom. Severná stena je plná, bez otvorov. Vstupné dvere z predsieni sú novodobé drevené 2-krídlové so zasklením, v pravouhlo otvore. Omietky sú novodobé, hladké, biele v kombinácii s béžovou, parapety okien sú vymaľované olejovým náterom. Podlahy sú novodobé keramické, pod lavicami betónový hladký poter. Mobilár je novodobý, kombinovaný z dreva a kovu.

Svätýňa má polygonálny záver, zaklenutá je 2 poliami s vrcholno-gotickou hviezdicovou klenbou s vyžľabenými kamennými rebrami a 2 okrúhlymi svorníkmi. Rebrá dosadajú na krátke polygonálne prípory, v závere zdobené gotickými štípmi s motívmi ľudskej tváre, 6-cípej hviezdice a polmesiaca s apoštolským dvojkřížom. Na západnej stene svätyně je vyššie popísaný víťazný oblúk s hladkou stenou zo strany svätyně. Svätýňa je presvetlená 2 novodobými úzkymi drevenými okienkami s historizujúcim členením. Jedno okno je umiestnené na južnej stene a druhé štrbinové v osi záveru svätyně. Okná majú zošikmené hladké špalety, vrátane parapetov, okno na južnej stene má záklenok v tvare stlačeného poloblúka, na východnej strane v tvare nepravidelného segmentu. Severná stena svätyně sa nachádza neprístupná krypta. Mobilár svätyně tvorí novodobý drevený obetný stôl a obdobné lavice ako v lodi.

Predsieň je štvorcového pôdorysu, zaklenutá klenbou v tvare českej placky. Na západnej strane je hlavný vstup z exteriéru, dvere sú 2-krídlové pravouhlé so štylizovanými štrbinovými okienkami, na východnej strane sú vyššie popísané dvere do lode. Na južnej strane je pravouhlý otvor s nástupom na ľavotočivé murované schodisko s poloblúkovým pôdorysom, vedúce na chór v lodi. Steny v predsieni i na schodisku sú hladké, biele. Podlaha keramická. Schodiskový priestor je z južnej strany presvetlený oknom so záklenkom v tvare lomeného oblúka, s obdobnými špaletami a záklenkom okennej niky.

Veža je prístupná z vyššie uvedeného schodiska, ktoré ústí na 1. poschodí veže. Cez tento priestor sa prechádza na chór kostola cez 1-krídlové novodobé plné drevené pravouhlé dvere. Priestor na západnej strane presvetľuje okno so záklenkom v tvare lomeného oblúka, s obdobnými špaletami a záklenkom okennej niky. Z tohto priestoru vedie drevené rebríkové schodisko pozdĺž severnej steny na ďalšie poschodie veže s rovnou drevenou trámovou konštrukciou podlahy. Toto poschodie je z južnej, severnej a západnej strany presvetlené prevýšeným oknom so záklenkom v tvare lomeného oblúka, s obdobnými špaletami a záklenkom okennej niky. Na východnej strane je otvor na povalu kostola. Krov kostola je

novodobý drevený hambáľkový, s klincovými spojmi. Na poslednom poschodí veže je priestor so zvonovou stolicou presvetlený z južnej, severnej a západnej strany prevýšenými združenými dvojíťými oknami so záklenkom v tvare lomeného oblúka, s obdobnými špaletami a záklenkom okennej niky. Výplň otvorov tvorí kovová horizontálna žalúzia.

Fasáda západná vstupná je 1-osová, na poslednom podlaží veže 2-osová. Veža na fasáde prejavuje otvormi 4 podlaží. Na prízemí sú to 2-krídlivé drevené novodobé dvere, na 1. a 2. poschodí okná so záklenkom v tvare lomeného oblúka, na vyššom z podlaží je okno prevýšené. Na poslednom podlaží je prevýšené obdobné okno s kovovou žalúziou. Veža je ukončená mierne vysunutou hranatou korunnou rímsou s trojuholníkovým malým štítom v strednej časti. Strecha je polygonálna štíhla ihlanová s námetkami. Na južnej strane veže je pristavaná na výšku prvých 2. podlaží hladká oblá hmota schodiska na chór, zastrešená nízkou zvonovou strechou s plechovou krytinou. Fasády sú hladké, bez tvaroslovných prvkov. Omietky novodobé brizolitové. V supraporte vstupu je tympanón v tvare lomeného poloblúka s datovaním 1933.

Fasáda východná je 1-osová. Prejavuje sa v nej hmota polygonálneho záveru svätyne s oknom v osi. Na hranách polygónu sú 2-stupňové robustné operáky s oplechovanými kosinami, medzi operákmi je viditeľné spod brizolitovej omietky vystupujúce torzo pôvodnej kordónovej zošíkmenej rímsy (?). Steny sú takisto hladké nečlenené, nad nízkou ihlanovo zakončenou strechou nad záverom vystupuje v zadnom pláne hladká východná fasáda veže, ináč obdobne riešená ako západná.

Severná fasáda je hladká, bez otvorov, na svätyni členená operákmi a náznakmi pôvodnej kordónovej rímsy či sakristie (?) pod brizolitovou omietkou. Veža má hladkú fasádu, obdobnú ako na západnej fasáde, bez vstupu na prízemí.

Fasáda južná je obdobná ako severná, ale zrkadlovo obrátená. Loď má južnú stenu perforovanú 2 oknami v rytme od západu na východ 1 – 2, ostenia otvorov so stlačeným oblúkovým záklenkom sú rovné hladké. Na svätyni je 1 menšie okno so zošíkmenou špaletou a záklenkom v tvare lomeného mierne stlačeného oblúka. Na hranách polygonálneho záveru sú 2-stupňové robustné operáky s oplechovanými kosinami, medzi operákmi je viditeľná spod brizolitovej omietky vystupujúce torzo pôvodnej kordónovej zošíkmenej rímsy (?).

Objekt predstavuje vo svojej podstate vrcholno-gotický kostol vo svojej autentickej dispozičnej skladbe i hmotovom riešení, odhliadnuc od novodobých zásahov v jeho západnej časti. Svätyňa sa zachovala až na zastrešenie v podstate v originálnej podobe i s vzácnou hviezdicovou vrcholno-gotickou rebrovou klenbou. Na objekte by bolo potrebné do budúcnosti uvažovať s realizáciou archeologického a pamiatkového výskumu, ktorého výsledky, prezentované priamo na objekte by mohli podstatne zvýšiť význam a kvalitu objektu ako autentického reprezentanta vrcholno-gotickej sakrálnej architektúry so zachovanými nižšie uvedenými detailami.

Architektonické a výtvarné prvky:

- Hviezdicová gotická klenba vo svätyni
- Portál gotického víťazného oblúka medzi loďou a svätyňou
- Slepý južný gotický portál v interiéri lode
- Kópie (?) opracovaných kamenných prvkov gotického portálu, uložené v JV rohu pozemku kostola (možno severný portál, odstránený pri stavbe veže?)
- Ostenia 2 štrbinových okien vo svätyni
- Fasády objektu, najmä svätyne a pôvodnej časti lode od južného portálu východne

Umelecko-remeselné prvky

- Kamenárske detaily zaslepeného gotického južného portálu
- Kamenárske detaily hviezdicovej gotickej klenby vo svätyni

Predmet ochrany kostola

- Urbanistická poloha pôvodne stredovekého objektu s jeho príľahlým okolím, dosiaľ archeologicky nepreskúmaným
- Obvodové, pôvodne gotické murivá kostola
- Priestor doteraz neprístupnej krypty kostola pod svätynou
- Všetky nálezové situácie v murivách kostola i pod terénom príľahlého okolia, ktoré by sa mohli výskumom v budúcnosti odkryť a majú konkrétnu výpovednú hodnotu

Pramene a literatúra

- Stretava (brožúra), PhDr. L. Gačková, Mgr. M. Molnár, PhDr. F. Uličný, M. Keher – starosta, vydal Obecný úrad v Stretave, 2001
- Stretava, ref. kostol, technický projekt, 06/1957, Ing. arch. Vojtech Šipoš – Košice, archív PÚ Michalovce, sign. A/161
- Dejiny osídlenia Užskej župy, Prof. PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc., Filozofická fakulta Univerzity P.J.Šafárika, Prešov 1995
- Vlastná terénna práca v priebehu r. 1992 – 2002, Ing. arch. Pavol Hriň

Obec: *STRETAVA*

Názov objektu: *židovský cintorín*

Parcelné číslo: *235, 236*

Adresa: *na južnom konci obce na obecnom cintoríne*

Vlastník: *Obec Stretava*

Situovanie a popis:

Nový židovský cintorín sa nachádza na obecnom cintoríne na južnom konci obce. Židovské hroby sa nachádzajú v JV cípe cintorína, pod vysokým listnatým stromom – solitérom. Celkom sú tu 4 identifikovateľné hroby podľa náhrobných kameňov. Náhrobné kamene sú z pieskovca, orientované nápisovou stranou na východ.

História:

V r. 1828 bývalo v obci 57 židov, v r. 1904 36 židov, v r. 1921 25 židov a v r. 1940 8 židov. Do oblasti Zemplína prišli vo väčšom počte v 2. pol. 18. stor. a v 19 stor. prevažne z územia Haliče. Zamestnaní boli hlavne ako obchodníci, krčmári, podomoví obchodníci a gazdovia. Silné a početné ortodoxné komunity, príp. menej početné komunity chasidských židov žili v okolí vo Vinnom, Michalovciach (sídlo rabína), Veľkých Kapušianoch (sídlo rabína), Pavlovciach nad Uhom, Užhorode a Sobranciach. Tieto komunity mali svoje izolované cintoríny a takisto ich život sa odohrával do určitej miery izolovane od ostatných komunit. Zo židovských rodín v obci boli známi Froimovci, Mayerovci a Friedmanovci, ktorí mali v prenájme obchody a krčmu. Po deportáciách r. 1942 sa tí, ktorí prežili koncentračné tábory po 2. sv. vojne do obce už nevrátili alebo sa odsťahovali. Pôvodný starý židovský cintorín sa nachádzal severne od obce, neskôr sa pochovávalo na obecnom cintoríne. Z pôvodného cintorína, cez ktorý v r. 1963-1964 bola vedená trasa dnešnej cesty II/555 z Michaloviec do V. Kapušian a K. Chlmca, sa zachoval iba 1 oplotený hrob s náhrobným kameňom, z novších

hrobov na obecnom cintoríne je možné identifikovať skupinku 4 pieskovcových náhrobných kameňov pod vysokým listnatým stromom.

Pramene a literatúra

- Stretava (brožúra), PhDr. L. Gačková, Mgr. M. Molnár, PhDr. F. Uličný, M. Keher – starosta, vydal Obecný úrad v Stretave, 2001
- Archív Pamiatkového ústavu – pracoviska Michalovce
- Vlastná terénna práca v priebehu r. 1992 – 2002, Ing. arch. Pavol Hriň

<i>Obec:</i>	<i>STRETAVKA</i>
<i>Názov objektu:</i>	<i>pamätná tabuľa na vysušenie blát v r. 1880 - 91</i>
<i>Číslo Ústredného zoznamu pamiatkového fondu:</i>	<i>10282/0</i>
<i>Parcelné číslo:</i>	<i>241</i>
<i>Adresa:</i>	<i>v areáli čerpacej stanici</i>
<i>Vlastník diela:</i>	<i>Slovenský vodohospodársky podnik, š.p. Banská Štiavnica, oblasťný závod PBaH Košice</i>
<i>Užívateľ diela:</i>	<i>oblasťný závod PBaH Košice, odštepny Závod Michalovce</i>

Situovanie a popis:

Pamätná tabuľa je situovaná v areáli čerpacej stanice ČS 1 na Čiernej vode, uložená je na teréne na nízkom murovanom podstavci. Je obdĺžnikového tvaru, z bieleho mramoru, písmeňá sú do nej vytesané a vyčiernené. Text písaný majuskulou v maďarčine znie:

A SZENNA EZ BLATTA MOCSARAK
LECSAPOLÁSANAK EMLÉKERE
1880 – 1891
KOLCSEI KENDE PÉTER
UNGH VÁRMEGYE ALISPÁNJANAK
KOROSKÉNYI ÉLEK TABODY JENO KUSNYIRI GYULA
ÉS DURCSÁK DEZSO
JARÁSI FOSZOLGABIRÁK
LELKES ÉS HATHATOS TÁMOGATASÁVAL
A KULTURMERNOKSÉG TÉRVEI ALAPJÁN
KVASSAY JENO FARAGÓ LIPÓ
ÉS DAUSCHER MIKLÓS
KULTURMERNOKOK
BUZGÓ ÉS SZÁKSZERU VEZETESE MELLETT
AZ ERDEKELT BIRTOKOSSÁG ÁLDOZATKÉSZÉGE
ÉS 45 KOSZÉG KITARTÓ, MUNKASSÁGAVAL
LETESITETT
NAGY MUNEK
BEVEGZESE ALKALMÁBOL
EMELTE
AZ ÉRDEKELTSÉG

Havrának Antal

Voľný preklad v slovenčine:

„Na počesť odvodnenia Senianskych a Blatných močiarov v r. 1880 – 1891, uskutočneného s nadšenou a účinnou podporou podžupana Užskej župy Kolcseiho Kende Pétera, okresných hlavných slúžnych Koroskenyiho Éleka, Tábodyho Jenoa, Kusnyiriho Gyulu a Durcsáka Dezsoa, na základe kultivačných projektov pod zanietým a odborným vedením inžinierov Kvassaya Jenoa, Faragó Lipóta a Dauschera Miklósa, s obetavosťou zainteresovaných vlastníkov a vytrvalou pracovitosťou 45 obcí z príležitosti ukončenia realizácie veľkého diela postavili zainteresovaní“.

<i>Obec:</i>	<i>SENNÉ</i>
<i>Názov objektu:</i>	<i>kostol rímskokatolícky Narodenia Panny Márie</i>
<i>Číslo Ústredného zoznamu pamiatkového fondu:</i>	<i>11243/0</i>
<i>Parcelné číslo:</i>	<i>16</i>
<i>Adresa:</i>	<i>Senné 236</i>
<i>Vlastník:</i>	<i>Cirkev rímskokatolícka</i>
<i>Správca:</i>	<i>Farský úrad Senné</i>

Situovanie objektu:

Objekt je situovaný na JV konci obce s rozvetvenou radovou ulicovou zástavbou, ktorej vyvrcholením je areál renesančného kaštieľa cca 100 m na SV od objektu. Objekt je situovaný na spoločnom pozemku s novodobou farou na SV strane, pozdĺžnou osou je orientovaný v smere SZ-JV. Vstup je zo SZ strany, od ulice je pozemok oplotený kovaným plotom na murovanej podmurovke s piliermi z r. 1911, vpravo od vstupu do objektu je liatinový náhrobok z r. 1871. Okolo kostola rastie vysoká zeleň.

História objektu:

Datovanie objektu zatiaľ nie je známe. Obec sa spomína už v r. 1325, v r. 1332-1337 bola už farnosťou. Do začiatku 2. pol. 16. stor. tu slúžili rímskokatolícke bohoslužby, dokázateľne od r. 1564 až do 1. pol. 17. stor. tu po slovensky kázali kalvínski kazatelia. Kostol bol obnovený v r. 1718 na starších obvodových múroch stredovekého objektu, slúžil opäť rímskokatolíkom. Klasicistická úprava veže pochádza z r. 1800. Po požari v r. 1911 bola zaklenutá loď novou segmentovou valenou klenbou, z predchádzajúcej barokovej etapy zostalo len 1 pole prúskej klenby (?) nad emporou. V kruhovom okne svätyne sa zachovalo okno s kombináciou vitráže a maľby na skle so secesným nádychom. Na stenách lode sa zachovala ornamentálna výmaľba a maľovanie kartuše z čias poslednej obnovy r. 1911. V pol. 90-tych rokov 20. stor. bola obnovená výmaľba kostola so zakrytím dekoratívnych pásov a ponechaním len kartuší. Viaceré detaily (okná, dvere, chór, organ) sa realizovali alebo vymieňali v 70-80-tych rokoch 20. stor. Oltárna menza je z r. 1996. Oltár v duchu retardovaného baroka bol dovezený z českých Tušimíc.

Popis objektu:

Objekt je 1-loďový so vstavanou vežou a pôdorysne mierne ustupujúcou svätyňou s plytkým polygonálnym záverom.

Lod' je obdĺžnikového pôdorysu, zaklenutá pozdĺžnou segmentovou valenou klenbou. Na SZ strane sa do lode otvára priestor empory a pod emporou širokým poloblúkom na hladkých hranolových pilieroch, vsadených do priestoru. Špalety oblúka sú hladké a rovné. Na JV stene sa loď napája na svätyňu prostredníctvom víťazného oblúka so stlačeným lomeným poloblúkom. Archivolta víťazného oblúka je hladká, na strane lode okosená. V strede SV steny lode je umiestnený vonkajší vstup do lode od fary, s novodobými drevenými 1-krídlovými dverami s drevenou zárubňou. Na JZ stene lode sú 3 hliníkovo-ocelové poloblúkovo zaklenuté okná v nikách s hladkými zošikmenými špaletami. Steny lode sú hladké 1-farebné so zachovanými maľovanými kartušami s Kalváriou na stene nad víťazným oblúkom a 4 evanjelistami v rohoch valenej klenby. Na SV stene lode v rohu je vsadená pravouhlá tabuľa z čierneho mramoru s maďarským textom venovaná Mikulášovi Vécseyovi, z polovice 19. stor., na JZ stene oproti je vsadený epitaf z čierneho mramoru s latinským textom, s menom Nikolai Vécsey de Hajnáskeo (1789-1854). Podlahy v lodi sú sekundárne keramické. Mobilár je novodobý drevený s ocelovou nosnou konštrukciou (lavice).

Svätyňa je zaklenutá pozdĺžnou valenou klenbou. Víťazný oblúk je na SZ stene svätyne. Je zaklenutý stlačeným lomeným poloblúkom, má hladkú špaletu. Na JZ strane je svätyňa presvetlená 1 oknom, obdobne ako loď. Na 2 bokoch záveru sú umiestnené okrúhle okná, na ľavom, pri pohľade z interiéru, je vitráž kombinovaná s maľbou na skle so secesným motívom postavy. Pravé okno je zaslepené drevenými doskami. Na SV stene svätyne je vstup do sakristie s 1-krídlovými drevenými dverami s drevenou zárubňou. Steny svätyne sú hladké, na klenbe je štuková imitácia plochých profilovaných rebier. Podlaha svätyne je oproti lodi vyvýšená o 2 stupne, sekundárna keramická. Uprostred svätyne stojí drevený oltár v štýle retardovaného baroka (podrobný popis vid' príloha – hnutel'né KP). Na oltári je t.č. novodobý obraz od akad. mal. Chapčáka, pôvodný obraz Sv. Michala (Juraja?) je dlhodobo zapožičaný Zemplínskemu múzeu v Michalovciach. Pri JZ pilieri víťazného oblúka stojí neskoro renesančná kamenná krstiteľnica.

Predsieň v podveží je štvorcového pôdorysu, zaklenutá českou plackou, rovnako ako priestor kaplnky Lurdskej Panny Márie na SV strane. Na JZ strane je novodobé ocelové schodisko na emporu. Na SZ stene predsieni je vstup zvonku so sekundárnymi 2-krídlovými hliníkovo-ocelovými dverami v nike zaklenutej stlačeným poloblúkom. Otvor do lode, zaklenutý mierne stlačeným poloblúkom, je umiestnený v JV stene predsieni, je uzavretý novodobými drevenými zasklenými 2-krídlovými dverami. Steny sú hladké, s olejovým náterom sokla. Podlaha novodobá keramická.

Empora je zaklenutá 1 poľom pruskej klenby bez ríms, od lode je oddelená širokým poloblúkom dosadajúcim na hladké vstavané hranolové piliere. Do veže sa z empory vstupuje dverami v poloblúkovo zaklenutej nike na SZ stene empory. Priestor pod emporou je spojený s loďou, má rovný podhľad. Niky medzi piliermi klenbového oblúka empory a SZ stenou priestoru pod emporou sú uzavreté novodobou drevenou stenou s presklením a 1-krídlovými dverami. Slúžia ako spovednice. Na empore je umiestnený novodobý organ, jeho pišťaly sú rozdelené do 3 celkov: 2 sú vykonzolované po stranách bočných stien lode, 1 je zavesený na strednej časti novodobého dreveného obkladu zábradlia empory s ocelovou nosnou konštrukciou.

Sakristia je zaklenutá 2 poliami pozdĺžnej pruskej klenby s deliacim klenbovým pásom. Na JZ strane je vstup do svätyne, na SV stene presvetlenie dvoma 2-krídlovými drevenými oknami so segmentovými záklenkami okenných ník. Na SZ strane je pravouhlý vstup zvonku s 1-krídlovými drevenými dverami.

Veža je 3-podlažná, v 1. podlaží je predsieň, 2. podlažie je prístupné z empory. Na SZ strane 2. podlažia je kruhový otvor bez výplne, v poloblúkovej nike s vysokým parapetom. Na 3. podlaží, s traverzovou nosnou konštrukciou a drevenou podlahou, je priestor zvonice s kovovou zvonovou stolicou. Na všetkých stranách sú poloblúkovo zaklenuté okná

s plechovou 2-krídlou horizontálnou žalúziou. Murivo veže je neomietané tehlovo-kamenné s tehlovými oblúkmi záklenkov. Krov je drevený, so stojatou stolicou, rozperami a vzperadlami.

Fasáda hlavná (SZ) je hladká, 1-osová. Trojpodlažná veža plytko predstupuje pred fasádu, má fazetami okosené nárožia a profilovanú korunnú rímsu. Ukončená je polygonálnou ihlanovou strechou s námetkami. Po stranách vystupuje SZ strana lode s trojuholníkovými lícovanými štítni sedlovej strechy lode. Fasáda veže a spodnej časti SZ stien lode je členená hladkými lizénovými rámami. V 1. podlaží veže je vstup predsiene s 2-krídlými novodobými pravouhlými zasklenými oceľovo-hliníkovými dverami. Medzi 1. a 2. podlažím veže je rovná kordónová rímsa, v nárožiach zalomená. Na 2. podlaží je kruhový otvor bez výplne, na 3. podlaží polkruhovo zaklenuté zvukové okno s plechovou žalúziou. Oba otvory sú olemované pásovými hladkými šambránami. Lizénový rám 3. podlažia je nad zvukovým oknom konvexne vyklenutý do plochy orámovania. Na fasáde sú škrabané brizolitové omietky, vrátane lizén a šambrán. Sokel je nízky cementový.

Fasáda zadná (JV) je hladká 2-osová. Dominuje jej 2-boký záver svätyne s kruhovými oknami a 2 jednoduchými operákmi. Steny sú orámované hladkými lizénovými rámami, okolo okien sú hladké pásové šambrány. Po stranách v zadnom pláne mierne vystupuje JV hladká stena lode, na SV strane hladká hmota sakristie so štítovou stenou pultovej strechy. Strecha svätyne a lode je valbová s podbitím jednoduchej podstrešnej rímsy. Hrebeň strechy svätyne a lode je v rovnakej úrovni. Na zadnej strane veže je krátke zvukové okno, členenie veže je obdobné ako na hlavnej fasáde.

Fasáda bočná (JZ) je hladká, zo strechy lode vystupuje 3. podlažie veže s 1 zvukovým oknom a obdobným členením ako na hlavnej fasáde. Štyrmi hladkými lizénovými rámami členená fasáda lode má 3 hliníkovo-ocel'ové poloblúkovo zaklenuté okná v nikách s hladkými zošíkmenými špaletami s rytmom 1-1-1. fasáda svätyne členená lizénovým rámom má 1 obdobné okno. Strecha lode je sedlová, do fasády otočená bočnou stranou, na SZ strane ukončená nízkym štítom vyťahnutým nad rovinu strechy, na JV strane ukončená valbou, plynulo prechádzajúcou do valbovej strechy svätyne. Na fasáde sú škrabané brizolitové omietky, vrátane lizén a šambran. Sokel je nízky cementový.

Fasáda bočná (SV) je hladká obdobná, zrkadlovo obrátená, bez okien. V strednej časti lode je pravouhlý vstup do lode, zakrytý novodobou plochou markízou, pred svätyňu je postavená sakristia s hladkou fasádou, s pultovou strechou otočenou do fasády spádom a dvoma 2-krídlými drevenými oknami s rovným nadpražím.

Architektonické a výtvarné prvky:

- klenby v interiéri (empora, loď, svätyňa, sakristia)
- maľba v lodi z r. 1911 (kartuše i v súčasnosti prekryté ornamentálne pásy)
- kruhové okno so secesnou vitrážou v závere svätyne
- 2 mramorové epitafy z 19 stor. v lodi

Hodnotenie kultúrnej pamiatky:

Objekt v jeho súčasnej podobe predstavuje miestnu pamiatkovú hodnotu. Zaujímavé sú skôr niektoré detaily (kruhové okno, výmaľba z r.1911, epitafy z 19. stor. a hnutel'né KP). Vyhlásenie za KP bolo spracovné skôr v dôsledku záchrany stavebnej podstaty jeho dosiaľ nepreskúmaného stredovekého predchodcu.

Pramene a literatúra

- Schematismus Szatmariensis r. 1882, str. 130, Parochia antiqua floruit 1323, restituta 1718. Ecclesia Visitationis B.M.V. Matricas habet ab anno 1718
- Prof. PhDr. Ferdinand Uličný, Reformácia na východnom Slovensku v 16. až 18. stor., In: Acta collegii evangelici prešovensis, vydal Biskupský úrad Východného dištriktu ECAV na Slovensku, Prešov 1998, str. 107-139
- Katastrálna mapa obce z r 1864, archiv PÚ Bratislava, evid. č. 727
- Vlastná terénna práca v priebehu r. 1992 – 2002, Ing. arch. Pavol Hriň

Obec: *S E N N É*
Názov objektu: *kaštieľ renesančný*
Číslo Ústredného zoznamu pamiatkového fondu: *95/0*
Parcelné číslo: *1*
Adresa: *Senné 7*
Vlastník: *Obec Senné*

Situovanie objektu:

Objekt sa nachádza na SV okraji obce s rozvetvenou radovou uličnou zástavbou, v areáli, od obce oddelenom múrom, ktorý je pozostatkom zadnej JZ steny bývalých hospodárskych objektov (stajne?). Na SZ strane od objektu sa nachádza 2-podlažná sýpka (19. stor.?). Objekt s obdĺžnikovým pôdorysom je orientovaný pozdĺžnou osou v smere SZ-JV, so vstupnou vežou na JZ strane. Na SV strane je areál otvorený do extravilánu k neďalekej sústave senianských rybníkov.

História objektu:

Objekt bol postavený na staršom základe v 1. polovici 17. stor. v neskororenesančnom slohu ako 2-podlažný. Menšie úpravy boli robené v 18. stor., z konca 19. stor. pochádza strecha objektu. Takisto všetky okná boli v polovici 19. stor. vymenené a ostenia rozšírené. V dobe vyhlasovania objektu za KP v r. 1963 (Mantičová, Konček, KPS Prešov) sa ešte spomínajú v objekte rokokové železné mreže vo veži, klasicistické kachľové pece a jednotlivé kusy klasicistického, empírového a bieder Mayerovského mobiliáru, ktorých ďalší osud nám nie je dnes známy. Počas komplexnej obnovy objektu, započatej v r. 1992, v r. 1994 pre finančné problémy zastavenou, sa odstránili všetky omietky v exteriéri a v interiéri, okenné výplne a zrealizovali sa nové, ktoré nie sú doteraz osadené. Takisto sa opravila konštrukcia krovu a vymenila sa strešná krytina za novú keramickú bobrovku. Na SZ strane sa pristaval malý rizalit s hygien. priestormi. Pod strechou sa realizovali nové podkrovné priestory, pôvodné stropy (klenby?) na predposlednom podlaží veže a v miestnosti oproti schodiskovej hale sa nahradili novými hurdisovými (keramickými vložkami na oceľových stropniciach). V súčasnosti je objekt v štádiu začínajúceho chátrania po nevhodne prerušenej obnove (vandalizmus, chýbajúca údržba nevyužívaného objektu).

Popis objektu:

Objekt je 2-podlažný, riešený ako bloková stavba na obdĺžnikovom pôdoryse s asymetricky situovanou vstupnou vežou v ľavej časti JZ strany objektu. Veža je hranolová 4-podlažná. Dispozícia objektu je pozdĺžne 2-traktová (JZ a SV trakt), vo vstupnej veži je schodisko, vybiehajúce halovým priestorom priečne do JZ traktu.

Prízemie je pozdĺžne 2-traktové, v SZ časti do JZ traktu priečne vybieha hala zo vstupnej veže so schodiskom, pod ktorým je zamurovaný malý podschodiskový priestor. Vstup je situovaný pod ramenom schodiska. Nástup na rameno schodiska je situovaný pozdĺž SZ veže. Na SZ strane je z haly prístupná rohová miestnosť pri západnom rohu objektu, v priebehu začatia komplexnej obnovy rozšírená o malú miestnosť v malom pristavanom rizalite na SZ strane. Na JV strane sú 2 za sebou radené miestnosti s dvernými otvormi na spôsob enfilády, pokračujúcej po zalomení cez otvor v pozdĺžnej stene do susedného SV traktu. V SV trakte sú za sebou radené 4 miestnosti, s otvormi na spôsob enfilády. Miestnosť oproti schodiskovej hale je prístupná dverným otvorom do haly, takže takmer všetky tieto miestnosti sú zaokruhované do haly. Z haly vybieha na JV stranu vnútri dispozície situovaný úzky chodbový priestor (medzi oboma traktami). Vo vstupnej hale je priečna valená klenba s 4 obkročnými výsečami v tvare lomeného poloblúka, v úzkej chodbe je segmentová pozdĺžna klenba. V miestnostiach SV traktu sú priečne renesančné valené klenby s 2 styčnými párovými trojuholníkovými výsečami. V rohovej miestnosti JZ traktu pri západnom rohu objektu je priečne valená klenba s 1 veľkou trojuholníkovou výsečou na obvodovej a 2 menšími výsečami na protiľahlej vnútornej stene miestnosti. Dve miestnosti na JV strane JZ traktu sú zaklenuté priečnymi valenými klenbami so vstavanými klenbovými pásmi v čelách, s výsečami v tvare lomeného poloblúka, v 1. miestnosti protiľahlými obkročnými, v 2. miestnosti, rohovej na južnom rohu objektu s 1 veľkou výsečou na obvodovej strane a 2 menšími pri vnútornej strane miestnosti. Všetky miestnosti sú presvetlené 1 oknom, rohové miestnosti 2 a rohová miestnosť pri južnom rohu 3 oknami. Dverné a okenné otvory sú umiestnené v hlbokých segmentovo zaklenutých nikách so šikmými špaletami, podokenné parapetné murivo je stenčené, otvory sú bez výplní. V 1. miestnosti v JV časti JZ traktu je diagonálne skosený severný roh miestnosti, v 2 miestnostiach SV traktu pri východnom rohu objektu sú skosené susediace vnútorné rohy miestnosti, kde boli pôvodne situované kachle. Steny a klenby sú omietané, hladké, len s jadrovou omietkou bez náteru, zvislé murivá kamenné, klenby tehlové s kosoštvorcovou väzbou. Podlahy sú podkladové, potery. Schodisko na poschodie je 1-ramenné s ramenom vľavo zatočeným o 180° späť, nástupnice a podstupnice sú drevené.

1.poschodie v podstate dispozične kopíruje prízemie. Schodisko je priečne predĺžené halou do JZ traktu, vyúsťuje pri JV stene veže. Hala je na rozdiel od prízemlia predĺžená úzkou chodbou na SZ stranu a ukončená priestormi budúcich WC v malom, pri komplexnej obnove pristavanom rizalite na SZ strane objektu. V hale oproti schodisku je pri SZ stene umiestnené 1-ramenné vysunuté schodisko do podkrovia, pod schodiskom je zamurovaný malý priestor. V JV časti JZ traktu je nad 2 miestnosťami prízemlia 1 veľká miestnosť s 2 krátkymi piliermi nad deliacim múrom miestnosti prízemlia. Miestnosti poschodia sú zaklenuté priečne valenými klenbami s 2 styčnými trojuholníkovými výsečami, vo veľkej miestnosti 2 poliami priečne valených klenieb takisto s 2 styčnými trojuholníkovými výsečami, klenby veľkej miestnosti sú v čelách podporené klenbovými oblúkmi. Všetky miestnosti sú presvetlené 1 oknom, rohové miestnosti 2 a veľká miestnosť pri južnom rohu 4 oknami. Schodisko vo veži je presvetlené 2 oknami na SZ a JZ stene. Dverné a okenné otvory sú umiestnené v hlbokých segmentovo zaklenutých nikách so šikmými špaletami, na schodisku vo veži s výrazne zošikmeným parapetom, ostatné podokenné parapetné murivo je zvislé, stenčené, otvory sú bez výplní. Vo všetkých miestnostiach poschodia na vnútorných skosených rohoch miestností sú kachľové niky so zaoblenými rohmi. V miestnostiach SV traktu sú pri okenných nikách jednostranné alebo 2-stranné niky v obvodovej stene, v 2. miestnosti SV traktu od juhovýchodu je do obvodovej steny vyklenutý priestor pôvodného záchoda v nike zaklenutej konchou. Steny a klenby sú kamenné bez omietok, ohádzané podkladovým špricom pod omietku, zvislé murivá kamenné, klenby tehlové. Podlahy sú pôvodné drevené doskové.

2. poschodie + podkrovie pozostáva z ďalšieho podlažia nad časťou pôdorysu, t.j. nad schodiskom vo veži, halou a príľahlou miestnosťou v SV trakte poschodia. Vľavo i vpravo od týchto pôvodných priestorov podlažia sú po komplexnej obnove do priestoru povaly vstavané miestnosti. Na SZ strane sú to WC a hygienické priestory, na JV strane 2 väčšie miestnosti. Pôvodné priestory boli pôvodne pravdepodobne zaklenuté korýtkovými (?) klenbami, v súčasnosti sú odstránené klenby, ostali len profilované tenké rímasy a nedokončené keramické stropy na traverzách. Novopostavené podkrovné priestory sú plochostropé s priznaním šikmého podhľadu nad časťou pôdorysu. Priestor veže je presvetlený 3 oknami, miestnosť v SV trakte 2 oknami. Hygienické priestory nie sú presvetlené, ostatné podkrovné priestory sú presvetlené každá 2 strešnými oknami. Steny sú neomietané, z tehlového muriva, v pôvodných priestoroch veže a príľahlej haly a miestnosti s hladkou omietkou, pravdepodobne z etapy 19. stor. Podlahy sú podkladové poterové.

3. poschodie veže nebolo komunikačne prístupné, do priestoru je vidno z nižšieho podlažia cez nedokončený keramický strop. Je nezastropené s pohľadom do krovu. Presvetlené je 3 oknami na 3 stranách veže, okná sú v segmentovo zaklenutých hlbokých nikách so zošíkmenými špaletami.

Povala je prístupná z podkrovia, tvoria ju nesúvislé priestory okolo a nad vstavanými miestnosťami podkrovia. Krov je vysoký drevený, pôvodný z 19. stor., zo stojatou stolicou na väzných trámoch, mnohé prvky sú sekundárne pri obnove posilňované. V týchto priestoroch sú viditeľné rubové tehlové konštrukcie klenieb.

Fasáda JZ je 2-podlažná, 4-osová, s 4-podlažnou 1-osovou vežou, asymetricky situovanou v 2. osi od severozápadu. Rytmus fasády je 1 – (1) – 1 – 1. Hlavná 2-podlažná hmota je zastrešená vysokou valbovou strechou s výraznými námetkami, do fasády otočenou hrebeňom. Veža je zastrešená nižšou ihlanovou strechou. Strešná krytina – keramická bobrovka tehlovočervená, žľaby a zvody novodobé medené. Pod strechou je vykonzolovaná viacstupňová pôvodná tehlová korunná rímsa bez omietok. Okenné otvory a otvor vstupu sú pravouhlé bez výplní. Fasáda je bez omietok, s viditeľným kamenným murivom a tehlovou úpravou otvorov a záklenkov. Fasáda veže je omietnutá hladkou jadrovou omietkou, bez náteru. Takisto v poslednom podlaží veže je osadené drevené 2-krídlové zdvojené okno, členené štvorcovým rastrom. Na SZ strane vystupuje v zadnom pláne nízky novopostavený rizalit, zastrešený valbovou strechou s námetkami. Jeho JZ fasáda je bez otvorov.

Fasáda JV je 2-podlažná 3-osová s rytmom 2 – 1, v zadnom pláne na JZ strane vystupuje hranolová 1-osová hmota veže s 2 oknami posledných 2 podlaží. Hlavná hmota je zastrešená vysokou valbovou strechou s námetkami, otočenou do fasády valbou. Veža je zastrešená samostatnou nízkou ihlanovou strechou s námetkami, medzi zadnou stenou veže a strechou hlavnej hmoty vzniká úžľabie. Od zadnej steny veže kolmo na hrebeň strechy hlavnej hmoty pokračuje prienik sedlovej strechy nad priečnym traktom pôvodných priestorov 2. poschodia (podkrovia), ktorá je na SV strane ukončená valbou nad priestorom výčnievajúci nad úroveň hlavnej strechy. Okenné otvory sú pravouhlé, bez výplní. Fasáda je bez omietok, s viditeľným kamenným murivom a tehlovou úpravou otvorov a záklenkov. Podstrešná rímsa tehlová, viacstupňová, neomietaná.

Fasáda SZ je obdobná ako fasáda JV, ale zrkadlovo obrátená. Veža má na SZ fasáde 3 okná 1. poschodia – 3. poschodia veže, medzi 2 pôvodné okenné osi SZ fasády hlavnej hmoty je vložený novodobý malý rizalit s 2 osami štvorcových okienok príslušenstva.

Fasáda SV je 2-podlažná, 4-osová. V 3. osi od JV je stredný rizalit, nad strechou 2-osový (2.poschodie), umiestnený v predĺžení osi veže, z ktorej je v zadnom pláne viditeľná nad hrebeň hlavnej strechy prečnievajúca strecha. Hlavná hmota je zastrešená vysokou valbovou strechou s námetkami, do fasády orientovanou hrebeňom. Hmota stredného rizalitu je zastrešená sedlovou strechou ukončenou valbou. Medzi 1. a 3. okennou osou od JV je na poschodí výčnievajúca hmota vykonzolovaného arkiera pôvodného prevetu s konchovým

zaklenutím. Hmota arkiera je omietaná starou hladkou omietkou, ostatné plochy fasády sú bez omietok, s viditeľným kamenným murivom a tehlovými úpravami okenných otvorov, resp. zamurovaným oknom v 1. osi od JV na prízemí. Podstrešná neomietaná tehlová rímsa je ukončená z oboch strán pri strednom rizalite. Na SZ strane vystupuje hmota pristavaného rizalitu na SZ strane objektu.

Architektonické a výtvarné prvky

- Základný architektonický objem objektu
- Základný architektonický priestor interiérov
- Renesančné klenby v interiéri s výsečami
- Arkier pôvodného záchoda na SV fasáde (prevet)

Umelecko-remeselné prvky

- Tesárske konštrukcie pôvodného krovu
- Pôvodné doskové podlahy na poschodí

Hodnotenie objektu

Kultúrna pamiatka reprezentuje svetské stavby polovice 17. storočia, feudálne sídla strednej šľachty. Zachovaný je urbanizmus objektu a jeho areálu v rámci sídla, zatiaľ stále v koncovej polohe, blízko rím. kat. kostola. Vo svojich hrubých objemoch nesie typické znaky renesančných stavebných konštrukcií, žiaľ už bez detailov. Najzaujímavejším detailom je zachovaný arkier záchoda (prevet) na zadnej fasáde objektu. Objekt, na obnove ktorého už boli preinvestované nemalé prostriedky, od r. 1994 stagnuje a začína opäť chátrať.

Pramene a literatúra

- Katastrálna mapa obce z r. 1864, archiv PÚ Bratislava, evid. č. 727
- Vlastná terénna práca v priebehu r. 1992-2002, Ing. arch. Pavol Hriň

Návrh cykloturistickej a náučnej trasy:

Na základe vyššie uvedených informácií o prírodno-krajinárskych danostiach záujmového územia, vodohospodárskych úpravách a technických dielach s nimi súvisiacich, histórii a kultúrnych pamiatkach na území, ako i na základe terénno-technických možností je navrhovaná nasledujúca trasa:

Začiatok trasy je navrhovaný v obci pri budove Obecného úradu Stretava (bod č. 1 trasy). Tu bude môcť návštevník získať širšie informácie o záujmovom území formou základnej informačnej tabule. V objekte obecného úradu sa nachádza i súkromná predajňa potravín so základným sortimentom tovaru. Objekt je vhodným východiskovým bodom vzhľadom na blízku dostupnosť z autobusových zastávok autobusových spojov v smeroch Michalovce – Veľké Kapušany i Michalovce – Stretavka.

Trasa je podľa dĺžky rozdelená na 3 okruhy:

- tzv. malý okruh od bodu č. 1 (obecný úrad) do bodu č. 2, ďalej do bodu č. 11, 12 a naspäť do bodu č. 1 (obecný úrad), dĺžka cca 2,8 km
- tzv. stredný okruh od bodu č. 1 (obecný úrad), cez body č. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 do Stretavky, odtiaľ do bodu 11 a ďalej rovnako ako malý okruh cez bod č. 12 do bodu č. 1 (obecný úrad), dĺžka cca 13 – 15 km,

- tzv. veľký okruh je predĺžením stredného okruhu od bodu č. 12 na sever po hrádzi Čiernej vody do Senného a na SZ okraj Senianskych rybníkov (NPR) s možnosťou ďalej pokračovať po hrádzi až na Zemplínsku šíravu, dĺžka cca 30 – 35 km.

- Malý okruh:

Okruh začína pri obecnom úrade (bod č. 1 trasy), pokračuje po ceste č. III/5553 Stretava – Stretavka – Drahňov cez obec až za areál poľnohospodárskeho družstva. V tomto úseku, dlhom cca 800 m, je rýchlosť automobilovej dopravy limitovaná na 50 km/hod. zvislým dopravným značením. Trasa sa tu lomí (bod č. 2 trasy) a rozdeľuje na malý a stredný okruh. Smerom na východ pokračuje malý okruh okolo obecného cintorína, kde je ešte niekoľko zachovaných hrobov novšieho židovského cintorína. Oproti cintorínu je Zberné stredisko plynu Nafta východ, ktoré distribuuje vytiažený plyn z miestnych vrtov do siete SPP. Okruh pokračuje k hrádzi Čiernej vody (bod č. 11 trasy), kde je brod na ľavý breh Čiernej vody, ponad ktorý je preklenuté potrubie od vrtov k zbernému stredisku plynu. Z bodu č. 11 okruh pokračuje ďalej smerom severným po hrádzi Čiernej vody, kde sa nachádza po východnom okraji navrhovaného obecného areálu oddychu a rekreácie pri tzv. mŕtvom ramene Čiernej vody. V bode č. 12 trasy sa lomí a z hrádze schádza popri kostole reformovanej cirkvi z pol. 15. stor. do obce, kde po hlavnej obecnej ulici pokračuje do bodu č. 1, kde končí.

- Stredný okruh:

Od bodu č. 1 (obecný úrad) pokračuje po rovnakej trase ako malý okruh do bodu č. 2, kde sa trasa rozdeľuje. Stredný okruh pokračuje ďalej na juh cca 150 m po štát. ceste III/5553, kde sa trasa v pravom uhle lomí na západ - severozápad v bode č. 3. Odtiaľ pokračuje cez polia pozdĺž melioračného kanála cca 400 m k premosteniu poľnej cesty ponad kanál v bode č. 4, ďalej poľnou cestou cez poľnohospodársky obrábanú krajinu na západ k Laborcu asi 1,5 km do bodu č. 5, k nevelkej enkláve zelene na severnej strane poľnej cesty, kde sa malou slučkou cca 500 m dlhou rozchádza z dvoch strán k prečerpávacej závlahovej stanici pri hrádzi Laborca v bode č. 6, dnes už nefunkčnej. Odtiaľ vedie trasa po ľavobrežnej hrádzi Laborca, popri zvyškoch lužných lesov v medzihrádzovom priestore Laborca, v dĺžke cca 2,5 km do bodu č. 7, kde sa trasa križuje so štátnou cestou č. III/5553 Stretava – Stretavka – Drahňov a ďalej pokračuje po hrádzi Laborca cca 2 km do bodu č. 8, kde je navrhovaná odbočka voľným terénom na ostrovnú lúku medzi Laborcom a Uhom s charakteristickými lužnými zákutiami na sútoku oboch tokov. Ľavobrežná hrádza Laborca sa v bode č. 8 oblúkom stáča na sever a pokračuje popri toku Čiernej vody do bodu č. 9 pri čerpacích staniách ČS 1 a ČS 2 na Čiernej vode, ktoré prečerpávajú vodu z Čiernej vody do Uhu. Tam je i pamätná tabuľa na vysušenie tzv. senianskych blát v rr. 1880-91. Od ČS 1 je odbočka po poľnej ceste cca 700 m na juh cez ostrovnú lúku medzi Čiernou vodou a Uhom k ich sútoku v bode č. 10, kde sa zlievajú pomalé toky Čiernej vody a Uhu do širokého hlbokého koryta, vhodného na rybolov a člnkovanie. Na pravom brehu Uhu je tu mŕtve rameno, vhodné i na kúpanie, na lúčke medzi ním a Uhom možno v lete vidieť „pod holým nebom“ ustajnené stádo pasúcich sa kráv. Z bodu č. 9 pokračuje okruh do bodu č. 11 v dĺžke cca 3,3 km, kde je plytký brod, využívajú ho i stáda kráv, prechádzajúce z poľnohospodárskeho družstva na ľavý breh, na ktorom sa nachádzali pôvodné meandre Čiernej vody, ktoré dnes ešte možno na rozľahlých pastviskách tušiť (tu by sa dali upraviť studne pre napájanie dobytku do klasickej podoby tzv. vahadlových studní). Popri melioračných kanáloch možno pokračovať až k veľkému lesnému masívu Sekera a Olšiny v k. ú. Pavloviec nad Uhom (regionálne biocentrá v rámci nadregionálneho biokoridoru Čierna voda). Z bodu č. 11 pokračuje okruh po hrádzi Čiernej vody po rovnakej trase ako malý okruh.

- Veľký okruh:

Začína pri obecnom úrade v bode č. 1 trasy, pokračuje ďalej rovnako ako stredný okruh a od bodu č. 12 pri kostole reformovanej cirkvi pokračuje na sever po hrádzi Čiernej vody k premosteniu štát. cesty II/555 Michalovce – Veľké Kapušany – Kráľ. Chlmec v bode č. 13, kde trasa prechádza z pravostrannej na ľavostrannú hrádzu Čiernej vody. Tu sa možno dostať i po ľavobrežnej hrádzi Čiernej vody od brodu v bode č. 11, s možnosťou zastávky pri bode č. 13, kde je na pravom brehu Čiernej vody stretavské ihrisko s trávnatým povrchom. Trasa odtiaľ pokračuje do bodov č. 14 – Senné, kostol rímskokatolícky, kultúrna pamiatka, č. 15 – kaštieľ renesančný, kultúrna pamiatka až do bodu č. 16 – NPR Senianske rybníky, nadregionálne biocentrum v rámci nadregionálneho biokoridoru Čierna voda (tu je potrebné dodržiavať režim ochrany NPR). Odtiaľ možno pokračovať ďalej na sever až k JV hrádzi Zemplínskej šíravy.

- Informačný systém náučnej trasy:

Vzhľadom na životnosť informačného systému ako i jeho finančnú nenáročnosť sa plánuje osadenie hlavnej informačnej tabule o trase i jednotlivých okruhoch na dvore obecného úradu vedľa tabule s úradnými oznamami OcÚ. Jej obsahom bude základná informácia pre cykloturistu, resp. návštevníka, predovšetkým mapa záujmového územia v M 1 : 10 000, s vyznačením trasy, okruhov i jednotlivých bodov s legendou. Podrobnejšie informácie o trasách i zaujímavostiach na nich by boli obsahom propagačnej brožúrky s podrobnou textovou časťou, fotodokumentáciou i mapou územia v M 1 : 10 000 (jej vydanie by bolo predmetom nasledujúcej etapy).

Značenie trasy sa navrhuje priebežne formou farebných pásových značiek na oplotení rodinných domov v obci (po dohode s majiteľom oplotenia), mimo obce na rôznych pevných a viditeľných bodoch, napr. zábradlia premostenia ciest cez toky a kanály, solitérne stromy na trase výraznejšie vnímané, v prípade, že v teréne nie sú podobné možnosti, značenie sa navrhuje na nízkych kamenných stĺpkoch, zapustených do zeme a osadených pozdĺž trasy vo viditeľných polohách.

- Z á v e r:

Predmetná náučná a aj za súčasných prírodných podmienok cykloturistická trasa, je v rámci podobných trás atypická, možno s väčším akcentom na poznávanie javov, súvisiacich s antropomorfnou činnosťou. No vo väzbe na podobné trasy, najmä v spojení s nevyužitým rekreačným potenciálom Zemplínskej šíravy a v súvislosti s tokom Čiernej vody dáva predpoklad na plnohodnotné športovo-rekreačné vyžitie i poznávanie. Tok Čierna voda, ktorý popri takých tokoch ako je Laborec, Uh, Latorica a Bodrog, je v širšej verejnosti menej známy, svojimi vodami vrátane prítokov z Vihorlatu zásobuje výrazným spôsobom nádrž Zemplínska šírava a ďalej z nej vyteká na juh. Svojimi pomaly tečúcimi vodami prináša životodarnú vodu obohatenú o usadené úrodné naplaveniny (odtiaľ jej názov Čierna voda) širokému okoliu. Celé jeho povodie je preto základnou kostrou ekologickej stability veľkého územia, vytvára nadregionálny biokoridor, v rámci ktorého sa nachádza i medzi svetovou odbornou verejnosťou známa ornitologická lokalita Senianske rybníky.

